

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра прикладної лінгвістики

На правах рукопису

КРАВЧУК РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

**МОВНА СИТУАЦІЯ І МОВНА ПОЛІТИКА В КРАЇНАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СОЦІОЛІНГВІСТИНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність: 035 Філологія

Освітньо-професійна програма: Прикладна лінгвістика. Переклад і
комп'ютерна лінгвістика.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

ДАНИЛЮК НІНА ОЛЕКСІЇВНА,

доктор філологічних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 5

засідання кафедри прикладної лінгвістики

від 25.11. 2025 р.

Завідувачка кафедри

 доц. Калиновська І.М

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота «Мовна ситуація і мовна політика в країнах Європейського Союзу: соціолінгвістичний аспект» присвячена комплексному дослідженню особливостей функціонування мов у багатомовному просторі Європейського Союзу та аналізу мовної політики ЄС крізь призму сучасної соціолінгвістики. У роботі розглянуто мову як важливий соціальний, політичний і культурний чинник, що формує ідентичність, комунікативні практики та механізми інтеграції в умовах поліетнічного суспільства.

У дослідженні здійснено ґрунтовний аналіз наукових підходів до вивчення мовної ситуації та мовної політики, узагальнено сучасні теоретичні положення соціолінгвістики, а також проаналізовано нормативно-правову базу Європейського Союзу та держав-членів, що регулює мовні відносини. Особливу увагу приділено соціолінгвістичній класифікації мов ЄС, визначенню їхнього правового статусу, функціонального навантаження, соціального престижу та рівня інституційної підтримки.

У межах роботи охарактеризовано офіційні мови Європейського Союзу, мови з особливими правилами побутування, регіональні та міноритарні мови, мови мігрантів, а також проаналізовано їхню роль у формуванні мовного різноманіття та соціальної згуртованості. Окремий розділ присвячено дослідженню англійської мови як провідної робочої та комунікативної мови ЄС, її використанню в освітніх установах, офіційних інституціях і взаємодії з національними та етнічними мовами.

Важливе місце в дослідженні займає аналіз становища української мови в країнах Європейського Союзу, зокрема в контексті міграційних процесів після 2022 року. У роботі висвітлено соціолінгвістичні аспекти збереження мовної ідентичності українців за кордоном, освітні ініціативи, мовну підтримку та інтеграційні практики. Крім того, представлено результати соціолінгвістичного опитування, що дало змогу простежити рівень володіння англійською та іншими мовами, а також ставлення респондентів до багатомовності та мовної політики.

Отримані результати поглиблюють розуміння сучасної мовної ситуації в Європейському Союзі та демонструють складність взаємодії мов, політики та суспільства. Дослідження становить вагомий внесок у розвиток соціолінгвістичних студій і може бути використане в науковій, освітній та практичній діяльності, пов'язаній із мовним плануванням, європейською мовною політикою та міжкультурною комунікацією.

Ключові слова: мовна ситуація, мовна політика, Європейський Союз, соціолінгвістика, багатомовність, мовна інтеграція.

SUMMARY

The master's thesis "Language Situation and Language Policy in the Countries of the European Union: A Sociolinguistic Perspective" presents a comprehensive analysis of language functioning and language policy within the multilingual space of the European Union from a contemporary sociolinguistic viewpoint. The research considers language as a crucial social, political, and cultural factor that shapes identity, communication practices, and integration processes in polyethnic societies.

The thesis provides a detailed overview of theoretical approaches to the study of language situations and language policy, summarizing key sociolinguistic concepts and analyzing the legal and institutional framework regulating linguistic relations in the European Union and its member states. Particular attention is paid to the sociolinguistic classification of EU languages, their legal status, functional distribution, social prestige, and degree of institutional support.

The study examines the official languages of the European Union, languages with special conditions of use, regional and minority languages, as well as migrant languages, emphasizing their role in maintaining linguistic diversity and social cohesion. A separate section is devoted to the analysis of English as the main working and communication language of the EU, focusing on its use in education, official institutions, and its interaction with national and ethnic languages.

Special emphasis is placed on the position of the Ukrainian language in EU countries, especially in the context of migration processes after 2022. The thesis explores sociolinguistic aspects of language maintenance among Ukrainians abroad, educational initiatives, language support mechanisms, and integration practices. In addition, the results of a sociolinguistic survey are presented, providing insights into respondents' language proficiency, attitudes toward multilingualism, and perceptions of EU language policy.

The findings of the research contribute to a deeper understanding of the current language situation in the European Union and highlight the complex interaction between language, policy, and society. The thesis represents a valuable contribution to

sociolinguistic research and may be applied in academic studies, language planning, educational policy, and the field of European language policy and intercultural communication.

Key words: language situation, language policy, European Union, sociolinguistics, multilingualism, language integration.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. МОВНА СИТУАЦІЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	11
1.1. Соціолінгвістична класифікація мов ЄС.....	11
1.2. Офіційні мови ЄС	17
1.3. Мови з особливими правилами побутування	20
1.4. Регіональні мови, мови меншин, мігрантів та інші мови	25
1.5. Українська мова в країнах ЄС	30
Висновки до розділу 1	38
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ОФІЦІЙНОЇ.....	40
2.1. Мовна політика Європейського Союзу	40
2.2. Вивчення англійської мови в закладах освіти	44
2.3. Англійська мова в офіційних установах.....	49
2.4. Взаємодія англійської з етнічними мовами	53
2.5. Соціолінгвістичне опитування про знання англійської та інших мов.....	57
Висновки до розділу 2.....	75
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

У сучасному глобалізованому світі питання мови набуває стратегічного значення не лише як засобу комунікації, а й як потужного соціокультурного, політичного та ідентифікаційного ресурсу. З огляду на це, мовна ситуація та мовна політика стають ключовими об'єктами соціолінгвістичного аналізу, особливо в умовах поліетнічних і полінаціональних суспільств. Одним із найскладніших і водночас найцікавіших зразків для вивчення виступає мовна ситуація в країнах Європейського Союзу, де функціонує 24 офіційні мови та понад 60 регіональних і міноритарних мов.

Європейський Союз є унікальним наддержавним утворенням, що з одного боку прагне до інтеграції, а з іншого – гарантує повагу до культурного та мовного розмаїття своїх членів. Девіз ЄС «Єдність у розмаїтті» яскраво ілюструє стратегічний підхід до мовної політики як до інструмента формування спільного європейського простору без знищення національних ідентичностей. Такий підхід потребує балансу між підтримкою офіційних мов інституцій ЄС, захистом національних мов держав-членів та інтеграцією мовних меншин, мігрантів і нових мовних спільнот.

Мовна ситуація в країнах ЄС формується під впливом багатьох чинників: історичних процесів колонізації та деколонізації, демографічних змін, політичної кон'юнктури, процесів європейської інтеграції, внутрішніх реформ освітньої та мовної політики, а також міграційних хвиль, зокрема після 2014 і 2022 років. Унаслідок війни в Україні мовна ситуація в окремих країнах-членах ЄС змінилася через появу нових мовних груп і потребу в адаптації до багатомовного простору.

У центрі уваги цієї роботи – соціолінгвістичний вимір мовної ситуації та мовної політики в Європейському Союзі. Соціолінгвістика дає змогу осмислити мову як суспільне явище, що взаємодіє з такими чинниками, як влада, ідентичність, освіта, економіка та соціальна інтеграція. У цьому контексті мовна політика виступає не лише як набір юридичних механізмів, а як інструмент

соціального регулювання, який формує мовну поведінку, статус мов і можливості доступу до ресурсів.

Актуальність теми зумовлена потребою осмислення нових викликів у сфері мовної політики в ЄС, пов'язаних із розширенням політичного, культурного і мовного простору Союзу, зростанням мобільності населення, розвитком цифрових технологій, що змінюють комунікативні практики, а також загрозами лінгвістичній безпеці деяких мовних спільнот.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному міждисциплінарному аналізі мовної ситуації та мовної політики в країнах Європейського Союзу крізь призму сучасного соціолінгвістичного підходу, що враховує нові демолінгвістичні процеси, пов'язані з міграцією, цифровізацією, розширенням мовних прав та євроінтеграційними трансформаціями.

У нашій роботі

- проаналізовано взаємозв'язок між офіційною мовною політикою ЄС та реальними практиками мовного функціонування у поліетнічному просторі держав-членів;
- узагальнено новітні нормативно-правові документи, стратегії, звіти та аналітичні матеріали Європейського Союзу (зокрема рекомендації Ради Європи, Європейської Комісії, звіти щодо впровадження Європейської хартії регіональних або міноритарних мов), що регулюють мовну політику на наднаціональному та національному рівнях;
- виявлено типологічні моделі реалізації мовної політики в країнах ЄС;
- розглянуто соціолінгвістичні наслідки міграційної кризи 2022 року для мовної ситуації в окремих країнах ЄС;
- здійснено зіставлення офіційного статусу мов, їх функціонального навантаження та символічного значення у соціокультурному просторі держав ЄС;
- проведено та опрацьовано результати соціолінгвістичного опитування двох груп носіїв мов в Україні за кордоном.

Мета дослідження: проаналізувати соціолінгвістичні особливості мовної ситуації та тенденції мовної політики в Європейському Союзі.

Завдання дослідження:

1) здійснити соціолінгвістичну класифікацію мов, що функціонують у країнах Європейського Союзу, з урахуванням їх статусу, інституційної підтримки, сфери вживання та символічного значення;

2) проаналізувати особливості функціонування англійської мови як офіційної мови ЄС, зокрема її роль у системі освіти, діловодстві, медіа та міжкультурній комунікації;

3) виявити специфіку побутування української мови в країнах ЄС, включаючи юридичне визнання, практики мовної підтримки, освітні ініціативи та роль у контексті нової хвилі міграції після 2022 року;

4) провести соціолінгвістичне опитування щодо рівня володіння англійською та іншими мовами серед представників різних мовних спільнот країн ЄС, а також дослідити ставлення до мовної політики та багатомовності.

Об'єкт дослідження: мовна ситуація в країнах Європейського Союзу.

Предмет дослідження: соціолінгвістичні особливості мовної ситуації та мовної політики ЄС.

Матеріалом дослідження слугують нормативно-правові документи ЄС і держав-членів (Європейська хартія регіональних або міноритарних мов, Рамкова конвенція про захист національних меншин, національні закони про мови); аналітичні та статистичні звіти інституцій ЄС (Європейської комісії, Ради Європи, Eurostat, UNHCR, EU Language Barometer тощо); офіційні сайти та ресурси (European Commission, Council of Europe, EUD, LanguagesConnect.ie, CSICR.cz, UNHCR); результати соціолінгвістичного опитування.

Методи дослідження: для виконання поставленої мети і завдань використано загальнонаукові методи дослідження: аналізу опрацьованого матеріалу, синтезу та опису його результатів, спеціальні соціолінгвістичні методи опитування та анкетування.

Теоретичне значення роботи в тому, що в ній уточнено розуміння соціолінгвістичної класифікації мов, функцій мов у суспільстві.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості використання його висновків у практиці мовного планування, освітнього адміністрування, розроблення освітніх компонентів із соціолінгвістики, європейської мовної політики та прикладної лінгвістики. Матеріали дослідження можуть бути корисні для викладання НОК «Вступ до фаху», «Україна і Європейський Союз: політика, культура, мова, історія», «Англійська мова», «Друга іноземна мова», «Теорія і практика перекладу» та інших у закладах вищої освіти.

Структура роботи: вступ, у якому визначено актуальність теми, мету і завдання, об'єкт, предмет, методи і матеріал дослідження, теоретичне і практичне значення, структуру, апробованість результатів; перший розділ, присвячений аналізу мовної ситуації в країнах ЄС; другий розділ, у якому описано особливості використання англійської як офіційної мови ЄС; висновків, що містять результати дослідження.

Апробація матеріалів роботи: 1) у доповіді на IX Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Лінгвістичні горизонти XXI століття» (4 листопада 2025 року, Волинський національний університет імені Лесі Українки); 2) у публікації: Кравчук Р. С. Мовна ситуація і мовна політика в країнах ЄС на початку XXI ст. *Лінгвістичні горизонти XXI століття: матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (4 листопада 2025 року)* / уклад.: О. О. Карпіна, В. С. Кушнерук, Н. П. Новосад. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. С. 226–229. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/29553>.

РОЗДІЛ 1

МОВНА СИТУАЦІЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Соціолінгвістична класифікація мов ЄС

Сучасна Європа характеризується значною мовною й культурною різноманітністю. У межах ЄС ця різноманітність отримала інституційне визнання. Зокрема, принцип «єдності в різноманітті» відображено у мовній політиці Союзу. Так, у дослідженні European Parliament наголошується, що мультимовність допомагає наблизити інституції ЄС до громадян, сприяє повазі культурної ідентичності та прозорості діяльності [45].

При цьому існує необхідність точної класифікації мов – адже якщо немає чіткого розуміння, до якої категорії належить та чи інша мова (офіційна, державна, регіональна, меншини тощо), то важко забезпечити адекватну політику та відповідні права.

У соціолінгвістиці класифікація мов охоплює не лише лінгвістичні ознаки (фонетика, лексика, граматика), але і соціальні – статус мови, її сферу використання, престиж, а також відношення держави до неї. У контексті ЄС це стає особливо важливим, оскільки мовна політика здійснюється на перетині національного, регіонального і наднаціонального рівнів [6].

Із погляду соціолінгвістики класифікація мов у країнах-членах Європейського Союзу здійснюється не лише за суто лінгвістичними критеріями (фонетика, граматика, лексика), але насамперед за соціальними чинниками, що відображають функціонування мов у конкретних соціокультурних, політичних та інституційних умовах. Соціолінгвістичний підхід враховує, як мови взаємодіють із суспільством, які мають права, який обсяг використання в публічних сферах, рівень престижу, а також ступінь підтримки з боку держави чи наднаціональних інституцій. Нижче розглянемо п'ять основних критеріїв, за якими зазвичай здійснюється соціолінгвістична класифікація мов у межах ЄС.

Найпершим і найбільш помітним критерієм є правовий статус мови – тобто офіційне визнання тієї чи іншої мови державою або наднаціональними

структурами. Зазвичай розрізняють державні або національні мови, регіональні мови, а також мови національних меншин. У рамках Європейського Союзу офіційними мовами ЄС вважаються ті, які визнані державами-членами як офіційні на національному рівні. Згідно зі звітом Європейського парламенту, у межах ЄС функціонує щонайменше 54 мови, серед яких – 24 офіційні мови ЄС, а також численні регіональні та меншини мови. Наприклад, валлійська у Великій Британії чи баскська в Іспанії мають статус регіональних мов і використовуються поряд із офіційною англійською або іспанською. Водночас є мови, які не мають жодного офіційного статусу, але зберігаються у мовному побуті етнічних спільнот. Соціолінгвістичний аналіз враховує не лише юридичний статус, а й рівень фактичної підтримки цієї мови у суспільстві – чи справді вона використовується в публічному житті, освіті, медіа, чи лише формально закріплена на папері [36].

Другий важливий критерій – це географічне поширення мови. Соціолінгвістика аналізує, чи є мова переважно локалізованою у межах однієї держави, чи поширена в декількох країнах, чи функціонує лише в окремих регіонах або серед конкретної етнічної групи. Територіальна поширеність також пов'язана з феноменом диглосії – коли в одному регіоні співіснують кілька мов з різним статусом і функціональним навантаженням. Наприклад, у звіті ЄП зазначено, що такі мови, як англійська, мальтійська та португальська, є «ексклюзивно державними», тобто мають статус лише у своїх країнах і не функціонують як мови меншин у інших країнах ЄС. Натомість німецька чи французька є транскордонними мовами – вони використовуються в кількох країнах як офіційні або меншини мови. Цей аспект територіального охоплення дозволяє визначати ступінь міжнаціональної функціональності мови, її здатність виконувати інтегративну роль між різними країнами чи регіонами [36].

Третій критерій полягає у практичному функціонуванні мови в публічних і приватних сферах, тобто в яких галузях суспільного життя мова реально використовується: в органах влади, у законодавстві, судочинстві, освіті, мас-медіа, культурі, міжнаціональній комунікації тощо. Соціолінгвістика аналізує не

лише номінальну присутність мови в певних сферах, а й ступінь її активного застосування. Наприклад, у дослідженні Ісси (М. Issa) наголошено, що хоча всі офіційні мови ЄС задекларовані як рівноправні, фактично переважають три мови – англійська, французька та німецька. Ці мови домінують у внутрішній комунікації Європейської комісії, у перекладацькій діяльності, на міжнародних заходах та у вищій освіті. Таким чином, функціональне використання є ключовим показником того, наскільки мова справді інтегрована в інституційне та суспільне життя, і дає змогу оцінити її життєздатність у сучасному глобалізованому просторі [52].

Окремим критерієм у соціолінгвістичній класифікації виступає рівень соціального престижу мови та її забезпеченість ресурсами. Ідеться про доступність освітніх програм, навчальних матеріалів, наукової та художньої літератури, телерадіомовлення, цифрових платформ, наявність онлайн-перекладів, автоматизованих систем, словників тощо. Престиж мови формується також через її сприйняття в суспільстві: чи вважається вона мовою успішної мобільності, академічного або економічного просування, чи сприймається як маргінальна або другорядна. Наприклад, у звіті Maynard et al., підготовлений у межах проєкту European Language Equality, детально проаналізовано ресурсне забезпечення англійської мови в Європі: від присутності в цифровому середовищі до кількості наукових публікацій, які доступні англійською. У той самий час менш поширені або бездержавні мови часто не мають доступу до цифрових сервісів, освітніх технологій, систем автоматичного перекладу, що ускладнює їх розвиток та використання. Таким чином, соціальний престиж напрямку пов'язаний із шансами мови на виживання в умовах конкуренції та глобалізації [56].

Останнім, але не менш важливим критерієм є наявність юридичних гарантій для мов – тобто нормативно-правовий статус мови, її захист на рівні національного законодавства або міжнародного права, а також активність політики підтримки мовного різноманіття. Соціолінгвісти аналізують, наскільки мови забезпечені офіційним визнанням, чи гарантується право на освіту,

документообіг, медичне обслуговування тією чи ітією мовою. Особливу увагу приділено мовам меншин, які часто перебувають у ситуації пригнічення або нехтування. У дослідженні Хойт-Веста (А. Hoyte-West) розглянуто мовну політику ЄС як інструмент сприяння гармонізації та громадянській стабільності. Автор показує, що мовна рівність повинна бути не лише формально закріплена, а й практично реалізована через інституційну підтримку, фінансування, політику інклюзії та моніторинг ефективності застосування. У цьому контексті Європейська хартія регіональних або меншинських мов, прийнята Радою Європи, виступає важливим документом, який стимулює держави до реального забезпечення мовних прав [50].

На основі попередньо окреслених соціолінгвістичних критеріїв – статусу, територіальної поширеності, функціонального використання, престижу та мовної політики – у межах Європейського Союзу (ЄС) можна виокремити чотири основні типи мов. Ці категорії не є суто формальними – вони мають глибокі соціокультурні, політичні та інституційні наслідки, які впливають на функціонування мов у суспільстві, їх виживання, розвиток і позицію у глобалізованому комунікативному просторі Європи.

Першу групу становлять офіційні державні мови країн-членів ЄС. Це мови, які мають конституційно закріплений статус державної або офіційної мови у межах певної країни-члена Європейського Союзу і одночасно визнаються як офіційні мови на рівні ЄС. На сьогодні таких мов 24 – їх перелік міститься в Договорі про функціонування Європейського Союзу та у відповідних нормативно-правових актах. До цієї групи належать, зокрема, німецька, французька, іспанська, польська, італійська, болгарська, шведська, фінська, угорська та інші. Соціолінгвістично ці мови характеризуються найвищим рівнем інституційної підтримки. Вони використовуються в роботі європейських інституцій, мають повноцінну підтримку в освіті, публічній адміністрації, перекладацьких службах, юридичних документах, засобах масової інформації. Ці мови мають усталений престиж, глибоку академічну та видавничу традицію, широке функціональне навантаження в усіх сферах суспільного життя.

Водночас, як справедливо зазначає Ісса (M. Issa), навіть серед офіційних мов спостерігається певна ієрархія престижу та вживаності. Англійська, німецька і французька мають значно ширшу присутність у внутрішній комунікації ЄС, міжнародних конференціях та науковому обігу порівняно, наприклад, із латвійською чи словенською [52].

Другу категорію становлять регіональні або меншини мови, визнані в межах держав-членів ЄС. Це мови, які мають офіційний або частковий статус на субнаціональному рівні – наприклад, у межах певного регіону, автономії або історичної території, — або ж мови, що належать до національних меншин і використовуються обмеженими групами населення. Вони визнаються офіційними або підтримуються в межах конкретної держави-члена, однак не мають статусу офіційної мови Європейського Союзу. Згідно з даними Європейського парламенту, у межах ЄС функціонує принаймні 19 так званих «бездержавних» мов (stateless languages), які не мають визнання національного рівня, але є поширеними у певних регіонах. До них відносять баскську, каталонську, галісійську в Іспанії, валлійську і шотландську гельську у Великій Британії, фризську в Нідерландах, сардську в Італії та ін. Соціолінгвістично ці мови часто мають обмежені сфери функціонування – переважно в культурі, освіті (іноді як факультативний предмет), місцевому самоврядуванні. Деякі з них, незважаючи на історичну глибину, ризикують зникненням через низьку міжпоколінну трансмісію або маргіналізацію. Проте варто зазначити, що завдяки Європейській хартії регіональних або міноритарних мов, ратифікованій більшістю держав-членів, значна частина цих мов має гарантовані права та підтримку для збереження й розвитку [36].

До третьої групи належать мови меншин з інших країн, що перебувають у межах ЄС. Це мови, які мають статус державної або офіційної у країнах, що не є членами Європейського Союзу, але які використовуються в межах ЄС етнічними чи мовними меншинами. Наприклад, албанська, українська, російська, турецька, білоруська – це мови, які мають офіційний статус у країнах поза межами ЄС, але активно вживаються мігрантськими спільнотами чи історичними меншинами в

державо-членах. За даними звіту ЄП, таких мов нараховується щонайменше десять. Ця група становить особливий інтерес для соціолінгвістики, оскільки відображає динамічні процеси мовної адаптації, асиміляції або підтримки мовної ідентичності серед мігрантів. Мови цієї групи, як правило, не мають офіційного визнання в країні проживання, проте можуть використовуватись у неформальному спілкуванні, релігійних громадах, етнічних медіа, культурних центрах. Вони нерідко зазнають дискримінаційного ставлення або залишаються поза межами державної мовної політики, що створює додаткові труднощі для інтеграції носіїв у приймаючі суспільства. При цьому, як показують соціолінгвістичні дослідження, такі мови можуть виступати важливим ресурсом культурної різноманітності, міжкультурного діалогу та полікультурної освіти за умови належного регулювання з боку держав [36].

Останню – четверту – групу становлять так звані міні-мови, бездержавні або діалектні варіанти, які не мають офіційного статусу ні на національному, ні на регіональному рівні, і характеризуються дуже обмеженим функціональним простором. Це мови, які здебільшого передаються усно, не мають кодифікованих граматики, офіційних словників, письмової традиції, а часто навіть не визнаються як окремі мови: їх трактують як діалекти. Сюди можна віднести мови корінних народів (наприклад, ромська, саамська), мікро-регіональні говірки, мертві або архаїчні варіанти, які збереглися серед етнолінгвістичних груп. Проєкт DIACLEU (Dialect Classification in the European Linguistic Unity), який реалізується на базі Університету Барселони, пропонує спеціалізовану класифікацію таких мов у межах Європи, намагаючись встановити теоретичні рамки для їх аналізу та охорони. Соціолінгвістично ці мови є найбільш уразливими. Вони практично не представлені в освіті, медіа, інституційній комунікації, часто передаються лише в усному побуті серед людей похилого віку. Через відсутність офіційного статусу, інфраструктури, державної підтримки та міжпоколінної трансмісії вони опиняються під серйозною загрозою зникнення. Водночас багато з цих мов є носіями унікального культурного і

символічного спадку, що потребує збереження і підтримки в межах європейської мовної спадщини [16].

Отже, класифікація мов у межах ЄС з соціолінгвістичної перспективи – це не просто «офіційне визнання», а системна категоризація з урахуванням статусу, функції, престижу, ресурсного забезпечення. Як показують сучасні дослідження, хоча принцип рівності мов декларується, на практиці існують значні нерівності. Дійсно, окремі мови залишаються з високим соціолінгвістичним капіталом – їхня інституційна присутність сильна. Інші ж – особливо регіональні або бездержавні – отримують значно меншу підтримку.

1.2. Офіційні мови ЄС

Офіційні мови Європейського Союзу – це нормативно закріплена основа його інституційної багатомовності, що забезпечує демократичну легітимність, прозорість і рівний доступ громадян до права та політики. Правовий фундамент мовного режиму ЄС закладено ще Актом Ради № 1 від 1958 р. (Regulation No 1), який визначив, що офіційними та робочими мовами інституцій Європейських Співтовариств є офіційні мови держав-членів. Згодом документ неодноразово оновлювався із кожним розширенням Союзу. Станом на сьогодні перелік офіційних мов охоплює 24: болгарську, хорватську, чеську, данську, нідерландську, англійську, естонську, фінську, французьку, німецьку, грецьку, угорську, ірландську, італійську, латвійську, литовську, мальтійську, польську, португальську, румунську, словацьку, словенську, іспанську та шведську. Принцип юридичної рівності офіційних мов означає, що акти вторинного права набувають чинності лише після оприлюднення всіма цими мовами, а громадяни мають право звертатися до інституцій ЄС та отримувати відповіді своєю офіційною мовою держави-члена. Ці положення системно підтверджуються на офіційних ресурсах ЄС, що фіксують і актуальний мовний перелік, і правову базу мовного режиму [10].

Історична еволюція мовної системи ЄС відображає політичну географію розширень. Кожне приєднання держави-члена означало додавання її державної(их) мови(мов) до переліку офіційних. Важливою новішою віхою

стало завершення перехідного періоду для ірландської у 2022 р., коли мовна дерогація, що діяла з 2007 р., була знята й ірландська остаточно прирівняна в статусі до інших офіційних мов. Цей крок символізує послідовність ЄС у дотриманні принципу «юридичної рівності мов» і підкреслює прагнення інституцій підтримувати доступність права для всіх громадян Союзу незалежно від мовної спільноти [17].

Практика інституційної багатомовності ЄС, попри юридичну рівність мов, характеризується розрізненням «офіційних» і «де-факто робочих» мов. Європейська Комісія дотримується чітких правил щодо використання мов для публічної комунікації, для взаємодії з державами-членами та громадянами, а також для внутрішніх робочих процесів. У відкритій комунікації пріоритетом є доступність усіма офіційними мовами, тоді як на технічних етапах розроблення політики спостерігається ширше застосування обмеженої групи робочих мов (насамперед англійської). Така політика – прагматичний компроміс між принципом рівності та управлінською ефективністю, однак саме юридична рівність мов зберігає демократичну легітимність інституцій, адже остаточні документи публікуються всіма 24 мовами [17].

Європейський парламент – найбільш «мовно інтенсивна» інституція Союзу – демонструє практичну реалізацію рівності офіційних мов через масштабні перекладацькі та інтерпретаційні сервіси. Тут право кожного депутата виступати і працювати своєю мовою поєднується з технологічними інноваціями і суворими правилами контролю якості. Парламентські ресурси підкреслюють, що 24 офіційні мови утворюють 552 мовні комбінації перекладу, що потребує високоефективних служб письмового перекладу, усного перекладу та юридично-лінгвістичної верифікації. Річні звіти Генерального директорату з перекладу (DG TRAD) за 2023-2024 рр. фіксують одночасно масштаб і модернізацію процесів: від експериментів з нейронним машинним перекладом і постредагуванням до впровадження інструментів живого перетворення мовлення на текст і міжінституційних ініціатив «зрозумілої мови» – усіма 24 мовами. Це свідчить

про намагання поєднати технологічну ефективність із принциповою багатомовністю як публічною цінністю [35].

Культурно-освітній вимір багатомовності ЄС історично спирається на гасло «рідна мова плюс дві» і, за сучасними оцінками, є не лише символічною декларацією, а й складовою конкурентоспроможності Європи у глобалізованій економіці. Хойт-Вест (А. Hoyte-West) у розділі монографії аналізує інституційну багатомовність як потенційний ресурс соціальної згуртованості, вказуючи на потребу поєднання правових гарантій, освітньої політики та технологічних рішень – від корпусів до машинного перекладу – для реальної інклюзії всіх офіційних мов. Своєю чергою Європейська Комісія у комунікаційних матеріалах наголошує на просуванні вивчення мов, підтримці багатомовної економіки та забезпеченні доступності законодавства всіма офіційними мовами, що конкретизує практичні цілі політики [50].

З огляду на сказане, офіційні мови ЄС – це не просто перелік, а складна система норм, процедур і технологій, що забезпечують інклюзивність та підзвітність наднаціонального врядування. Інституції балансують між трьома вимірами: юридичним – рівність 24 офіційних мов і забезпечення мовних прав громадян; організаційним – ефективне функціонування перекладацьких і інтерпретаційних служб, включно з технічними інноваціями; культурно-освітнім – підтримка політик, які формують «попит» на багатомовність у суспільствах держав-членів. Саме ця триєдність пояснює здатність ЄС утримувати високі стандарти прозорості й легітимності, зберігаючи водночас керованість складної комунікативної екосистеми. У цьому контексті показовими є регулярні фактичні оновлення від Європейського парламенту, які підтверджують як незмінність принципу 24 офіційних мов, так і еволюцію інструментів, що реалізують цей принцип на щоденній основі [29].

Підсумовуючи, зауважимо: офіційні мови ЄС – це інституційний «хребет» європейської демократії, де право й мова поєднані у щоденній практиці врядування. Правова рівність 24 мов, забезпечена Регламентом № 1 та підтверджена сучасною організаційною й технологічною інфраструктурою,

супроводжується постійним пошуком рівноваги між інклюзивністю та ефективністю. Дискусії щодо можливого розширення переліку офіційних мов (як у випадку з каталанською, баскською, галісійською) виявляють пласт політичних, фінансових і правових дилем, але не заперечують базового принципу – рівного доступу громадян до права, інформації та участі в житті ЄС.

1.3. Мови з особливими правилами побутування

У європейському публічному просторі категорія «мов з особливими правилами побутування» охоплює такі мовні коди, чії умови функціонування, гарантії прав мовців і доступ до суспільно важливих доменів – освіти, адміністрації, правосуддя, медіа та культури – врегульовані окремими нормативно-правовими інструментами. Ці інструменти можуть діяти як на рівні окремих держав-членів ЄС, так і в рамках міжнародних угод, насамперед Європейської хартії регіональних або міноритарних мов (European Charter for Regional or Minority Languages, надалі – Хартія РЄ), прийнятої Радою Європи у 1992 році. До таких мов зазвичай зараховують регіональні, історичні, корінні або меншино-мовні коди, які не мають офіційного загальнонаціонального статусу, однак використовуються значними групами населення й підпадають під захисно-промоційні режими. Саме нормативно задана «особливість побутування» – на відміну від офіційних або державних мов – і є головною ознакою розпізнавання цієї категорії в публічному дискурсі Європи [34].

Центральним нормативним рамковим документом для захисту та розвитку таких мов у Європі є Хартія РЄ, яка окреслює обов'язки держав щодо сприяння мовному різноманіттю. Цей інструмент надає каталоги позитивних зобов'язань у п'яти ключових сферах: освіта, судочинство, адміністрація, ЗМІ та культурне життя. Держави, які ратифікували Хартію, обирають конкретні пункти з її загального переліку зобов'язань та зобов'язуються їх виконувати відповідно до своїх внутрішніх умов. Таким чином, механізм побутування регіональних чи міноритарних мов набуває формальної визначеності, яка не обмежується декларативними положеннями, а передбачає розбудову відповідної інфраструктури та звітність перед Радою Європи [34].

У 2018–2024 роках Хартія залишалася ключовим орієнтиром для мовної політики в багатьох країнах Європи. Звіти Ради Європи за цей період – зокрема аналітичний огляд за 2018–2020 роки – фіксують, що навіть в умовах пандемії COVID-19 країни мали забезпечити недискримінаційний доступ до базових сервісів мовами меншин, включаючи дистанційне навчання, доступ до медичної інформації та судових процедур. Таким чином, «особливі правила побутування» міноритарних мов мають у Європі не лише декларативний характер, а реалізуються через конкретні механізми моніторингу, інституційного супроводу і фінансування [34].

Показовим прикладом реалізації цих підходів є урядова ініціатива Норвегії, зафіксована в офіційному звіті 2024 року. У цьому документі, який є свого роду національним гідом з імплементації Хартії РЄ, міститься комплексне переосмислення «пакетів підтримки» для саамських мов. Зокрема, документ фіксує необхідність розширення кількості шкіл з саамською мовою навчання, забезпечення двомовних вивісок у місцевостях проживання саамів, підвищення рівня доступності медичних та адміністративних сервісів рідною мовою, а також зобов'язання щодо кадрової підготовки спеціалістів, здатних працювати у двомовному середовищі. Такий підхід відображає сучасне розуміння мовної рівності як частини ширшого соціального пакету прав людини, де особливості побутування певної мови визначаються не лише культурною ідентичністю, а й політично-інституційною підтримкою [34].

У цілому, концепція «мов з особливими правилами побутування» в Європі інституціоналізована як система правозахисних і промоційних заходів, де кожна публічна сфера – освіта, правосуддя, адміністрація, культура, ЗМІ – має власні критерії забезпечення мовної рівності. Наприклад, у сфері освіти – це наявність навчальних програм і підручників мовою меншини, можливість здобуття освіти рідною мовою або вивчення мови як окремого предмета. У сфері публічної адміністрації – це право подавати звернення до органів влади рідною мовою та отримувати відповідь. У ЗМІ – наявність мовних версій державного мовлення, або підтримка локальних мовних медіапроектів. Рада Європи також створила

механізми контролю за дотриманням зобов'язань: періодичну звітність держав, моніторингові візити, оцінки незалежних експертів, публікацію рекомендацій і висновків.

У межах Європейського Союзу статус мов з «особливими правилами побутування» значною мірою визначається взаємодією двох ключових принципів: територіальності та субсидіарності. Ці принципи окреслюють, яким чином мовна політика формується на перетині національної компетенції держав-членів та наднаціонального регулювання інституціями ЄС. Згідно з принципом субсидіарності, ЄС не втручається у мовну політику країн-членів, якщо питання можуть бути ефективніше вирішені на національному або регіональному рівнях. Водночас, принцип територіальності дозволяє державам закріплювати співофіційний або спеціальний статус мов у межах конкретних регіонів, де ці мови мають історичну, етнокультурну або демографічну основу. Таким чином, саме національні уряди визначають, які мови мають державний, регіональний чи співофіційний статус, а ЄС, зі свого боку, визнає ці рішення у своїй багатомовній політиці [36].

Показовим прикладом реалізації цього механізму є ситуація з ірландською мовою (Gaeilge). Історично ірландська мала офіційний статус у національному законодавстві Ірландії, однак її статус у межах ЄС був обмеженим. Спочатку, від моменту приєднання Ірландії до ЄС у 1973 році і до 2007 року ірландська взагалі не мала офіційного статусу в Європейському Союзі, а з 2007 року – отримала його частково, однак із так званою дерогацією (тимчасовим звільненням від обов'язку забезпечення повного перекладацького супроводу). Протягом цього часу ірландська залишалася офіційною мовою, але документи та акти ЄС перекладали лише частково. Такий компроміс був пов'язаний із браком кваліфікованих перекладачів, відсутністю термінологічної бази, а також недостатнім попитом на мовне обслуговування в цій мові [13]. Проте з 1 січня 2022 року ця дерогація була офіційно скасована. Відтепер ірландська мова має повний офіційний і робочий статус в усіх інституціях Європейського Союзу на рівні з іншими 23 офіційними мовами ЄС. Це означає,

що вся первинна та вторинна законодавча база ЄС, судові рішення, політична комунікація та адміністративні документи підлягають повному перекладу ірландською, а громадяни Ірландії мають гарантований доступ до європейської правової системи та інформації рідною мовою. Як підкреслює CEN/EMA (2022), такий статус забезпечує не лише символічне визнання, а й практичні наслідки: зростання обсягу мовних послуг, відкриття нових вакансій для фахівців у сфері перекладу, зміцнення корпусу ірландської термінології, а також підвищення мовного престижу в межах самої Ірландії [25].

Менш очевидний блок мов з особливими правилами побутування в ЄС охоплює ті одиниці, які мають статус національних у межах окремих держав-членів, але при цьому не є офіційними мовами Європейського Союзу. Найвиразнішим прикладом у цьому контексті є люксембурзька мова. Її статус у межах Великого Герцогства Люксембург чітко закріплений ще з прийняттям закону 1984 року, яким вона була визнана національною мовою, що має культурно-ідентифікаційне значення для держави. У цьому ж законодавчому полі вона функціонує нарівні з французькою та німецькою мовами, утворюючи унікальний тримовний адміністративно-правовий режим. Такий режим регулює розподіл функцій у ключових сферах державного та публічного життя. Французька застосовується у нормативно-правових актах, німецька – у засобах масової інформації, тоді як люксембурзька виконує роль мови повсякденного спілкування, освіти й політичної ідентичності [32].

Завдяки такій тримовній моделі в межах Люксембургу сформувалася складна, але стабільна система «спеціальних правил побутування», яка забезпечує мовцям доступ до адміністративних процедур, освітніх послуг, судочинства та медіапростору в різних мовних форматах. Наприклад, судова система передбачає використання німецької та французької, але обвинувачений має право звертатися люксембурзькою; в освіті початкова школа активно використовує люксембурзьку, тоді як у середній школі переважають німецька й французька; у публічній адміністрації часто застосовується змішане мовлення – залежно від тематики документів та адресата [35].

Однак на рівні інституцій ЄС люксембурзька мова не має статусу офіційної. Це означає, що вона не використовується в офіційному перекладі нормативних актів ЄС, не застосовується в дебатах Європейського парламенту, не забезпечена мовною інфраструктурою у структурах Європейської комісії, Ради ЄС чи Суду. Дискусії щодо потенційної «офіціалізації» цієї мови в ЄС тривають протягом останнього десятиліття, однак їхні аргументи мають переважно прагматичний характер. З одного боку, існує бюджетна оцінка, яка вказує на високі витрати, пов'язані з повноцінним забезпеченням перекладацької інфраструктури для мови з відносно невеликою кількістю мовців. З іншого боку, самі інституції Люксембургу функціонують у тримовному режимі, і наявність уже діючої системи використання німецької та французької у взаємодії з ЄС створює ситуацію достатнього лінгвістичного покриття [35].

Ще одна площина функціонування мов із «особливими правилами побутування» в межах Європейського Союзу охоплює ті країни, які застосовують жорстко структуровані багатомовні режими з чіткою прив'язкою мовних прав до територіального принципу – тобто до конкретного муніципалітету, провінції або регіону. Серед таких держав – Бельгія, Італія, Фінляндія, Іспанія та інші, де багатомовність не лише формально проголошена, а й вбудована в саму систему управління, освіти та адміністрації. У цих країнах право громадянина на користування певною мовою в публічній сфері визначається не лише громадянством, а й місцем проживання, тобто входженням до мовного ареалу з усталеними мовно-правовими регламентами.

Загалом, сучасна європейська модель «особливих правил побутування мов» базується на поєднанні правового зобов'язання, політичної волі й технічної реалізації через інституційну інфраструктуру, державні програми та соціальне партнерство. У центрі цієї моделі – не лише ідея захисту, а й промоція мовного різноманіття як ресурсу культурного збагачення, соціальної згуртованості та стійкої демократії. Як підкреслено в останніх звітах Ради Європи, у своїх імплементація Хартії – це не разовий акт, а тривалий процес, що потребує постійного оновлення підходів і адаптації до змінних соціальних контекстів.

1.4. Регіональні мови, мови меншин, мігрантів та інші мови

Регіональні мови, мови національних меншин, мови мігрантів, а також низка інших мов, включно із мовами корінних народів і жестовими мовами, становлять складну і багаторівневу систему мовної різноманітності сучасної Європи – як у межах окремих держав, так і в єдиному публічному просторі Європейського Союзу. Ці мовні коди не завжди мають офіційний або загальнонаціональний статус, однак виконують важливі соціокультурні, ідентифікаційні та комунікативні функції в межах локальних спільнот і публічної інфраструктури. Їхнє побутування відбувається на перетині кількох рівнів регулювання: конституційних гарантій, міжнародних зобов'язань держав (насамперед за Хартією РЄ), а також конкретних практик у таких сферах, як освіта, публічна адміністрація, судочинство, ЗМІ, культура та ринок праці [20].

У європейському контексті ключову нормативну рамку для забезпечення прав мовних меншин визначає Європейська хартія регіональних або міноритарних мов (Рада Європи, 1992). Цей документ, ратифікований більшістю країн Європи, визнає цінність і роль таких мов як частини європейської культурної спадщини та вимагає від держав створення умов для їхнього збереження, розвитку та повноцінного функціонування. Водночас із 2019 року система моніторингу дотримання зобов'язань за Хартією була модернізована. Упроваджено концепцію «кошиків зобов'язань», які структуровано фіксують, яким чином держава забезпечує реалізацію мовних прав у конкретних доменах – освіті, публічному управлінні, правосудді, медіапросторі, культурній діяльності та економічному житті [21].

Це особливо стосується мов, які зазнають демографічного або інституційного тиску: наприклад, мовних спільнот, що втратили зв'язок із традиційними інституціями через переміщення, відсутність педагогічних кадрів, згорання програм унаслідок бюджетної оптимізації, або – навпаки – опинилися в умовах розширеного попиту, але без достатньої інфраструктури. Комітет експертів Хартії в таких випадках може запускати процедури «невідкладних дій» (emergency procedures), що дає змогу оперативно реагувати на нові загрози для

мов меншин та надавати рекомендації з термінових заходів – таких, як фінансова підтримка, створення нових освітніх закладів, підготовка перекладачів, ухвалення локальних мовних стратегій, розширення мовної присутності у ЗМІ [21].

У межах Європейського Союзу мовна політика функціонує у складній багаторівневій структурі, де поняття «регіональні та міноритарні мови» співіснує з жорстко визначеним режимом офіційних і робочих мов інституцій ЄС. Відправною точкою у цьому питанні слугує Регламент № 1/1958, який закріплює перелік мов, що мають повний офіційний і робочий статус у всіх органах та інституціях Союзу. Станом на 2025 рік таких мов 24 – відповідно до кількості держав-членів, кожна з яких мала право подати свою національну мову для визнання ЄС за офіційну. Водночас ці 24 мови не вичерпують усієї мовної мозаїки Європи, в якій діють також національні мови, що не мають офіційного статусу на рівні ЄС, а також співофіційні регіональні мови, чия роль є вирішальною в окремих автономіях чи регіонах, але обмеженою у наднаціональній правовій комунікації.

Цей поділ фактично формує декілька «швидкостей» офіційності [21]:

- Офіційні та робочі мови ЄС (24 мови) – мають повноцінне забезпечення перекладу законодавства, судової практики, адміністративних документів, дебатів і рішень усіх інституцій Євросоюзу.
- Національні мови держав-членів, які не мають статусу офіційних мов ЄС – наприклад, люксембурзька.
- Співофіційні регіональні мови – функціонально повноцінні у межах автономій або регіонів, але з обмеженим доступом до наднаціональних процедур і ресурсів перекладу.

Окрему і надзвичайно важливу увагу в європейському мовному ландшафті привертає ситуація зі співофіційними мовами Іспанії – каталонською, баскською та галісійською. Ці мови, хоча й не мають статусу офіційних на рівні Європейського Союзу, є повнофункціональними у межах автономних спільнот Іспанії, де закріплені як співофіційні поряд з іспанською згідно з Конституцією

1978 року та відповідними статутами автономій. Їхній функціональний спектр охоплює всі ключові сфери суспільного життя – від дошкільної та шкільної освіти, професійної підготовки, судочинства і діловодства до політичної діяльності та медіа [24].

Особливою віхою стало рішення іспанського парламенту у вересні 2023 року, яке офіційно дозволило використання цих мов у пленарних засіданнях, із забезпеченням синхронного перекладу для всіх учасників. Це створило прецедент у національній політичній практиці й продемонструвало прагнення держави до більшої мовної інклюзії всередині країни. Таким чином, каталонська, баскська й галісійська мови отримали реальне представлення у вищих законодавчих органах, що стало ще одним кроком до розширення політичної ролі мовних спільнот у загальноіспанському контексті [16].

Однак у контексті Європейського Союзу ситуація залишається складнішою. Попри активну політичну ініціативу Мадрида щодо визнання цих мов офіційними на рівні ЄС, для такого кроку необхідне одностайне схвалення всіх держав-членів. І саме тут постає низка системних обмежень, які поки що не дозволяють реалізувати цю ініціативу на практиці. Зокрема, у 2025 році Рада ЄС знову відклала ухвалення рішення про надання каталонській, баскській та галісійській статусу офіційних мов Союзу. Це стало черговим проявом тривалої дискусії, яка балансує між політичними очікуваннями окремих держав і об'єктивними інституційними викликами ЄС.

Основні аргументи країн, що висловлюють обережність або опір щодо розширення списку офіційних мов, стосуються насамперед бюджетних і логістичних чинників. Визнання нових офіційних мов автоматично означає збільшення витрат на [20]:

- переклад усіх нормативно-правових актів (у тому числі в рамках первинного й вторинного законодавства ЄС);
- судову практику Європейського суду (включаючи усний переклад і підготовку судових документів);
- публікацію Офіційного журналу ЄС у додаткових мовних версіях;

- організацію синхронного перекладу на пленарних засіданнях Європейського парламенту, комітетах та робочих групах.

Більше того, прецедентне значення також викликає стурбованість: надання офіційного статусу співофіційним мовам Іспанії може відкрити шлях до аналогічних вимог з боку інших регіонів Європи, де існують потужні мовні спільноти – наприклад, фризська у Нідерландах, саамські в країнах Півночі, ретороманська у Швейцарії або навіть скандинавські мови, що функціонують поза межами ЄС, але мають чисельну діаспору. Це потребує переосмислення всієї архітекτονіки мовного режиму Союзу, яка від самого початку була розрахована на взаємну повагу, але не на постійне розширення списку офіційних мов [18].

У сучасній європейській мовній архітектурі дедалі чіткіше формалізується місце жестових мов як повноправного елементу багатомовного простору, що потребує інституційного визнання і системної підтримки. Якщо раніше жестові мови розглядалися здебільшого в межах політик інвалідності або спеціальних освітніх потреб, то нині їх усе активніше включають до категорії «інших мов», що функціонують поруч із регіональними, міноритарними та мігрантськими мовами в рамках публічної комунікації. Такий зсув відповідає ширшому європейському тренду на розширення спектра захищених мовних кодів, які визнаються як повноцінні засоби комунікації в освіті, адміністрації, правосудді, культурі та ЗМІ [13].

Ключовою віхою на цьому шляху став аналітичний огляд, підготовлений у 2024 році Європейською спільнотою глухих (European Union of the Deaf, EUD). Документ став першою масштабною спробою систематизувати включення жестових мов до практик Європейської хартії регіональних або міноритарних мов, яка традиційно застосовувалася переважно до усних або письмових мов етнокультурних меншин. У цьому огляді EUD наголосила, що жестові мови повинні розглядатися не як допоміжні засоби, а як самостійні повноцінні мови, що мають власну граматику, лексичну систему, синтаксис і культурний контекст. Відповідно, вимоги до їхнього правового захисту повинні бути

співмірні з гарантіями, які надаються традиційним міноритарним мовам у межах дії Хартії [26].

Згідно з позицією EUD, жестові мови мають отримати інституційну підтримку у всіх ключових доменах, зокрема:

- ✓ в освіті – через створення програм жестової мовної підготовки, підручників, навчання вчителів та інтеграцію жестових мов у формальну та неформальну систему освіти;
- ✓ у сфері правосуддя – через обов’язкову наявність перекладачів жестової мови на всіх етапах правових процедур;
- ✓ в адміністративних сервісах – через впровадження жестової інтерпретації в електронних і офлайн послугах, консультаціях, обслуговуванні в державних установах;
- ✓ у сфері ЗМІ та культури – через фінансування контенту жестовими мовами, доступність трансляцій, включення жестових виконавців до публічних культурних подій.

На думку авторів огляду, комунікативна доступність для спільнот людей із порушенням слуху (глухих і тих, що поганочують) є своєрідним тестом на «інклюзивність багатомовності», адже йдеться не лише про лінгвістичне різноманіття, а про здатність суспільства гарантувати рівні можливості доступу до інформації, послуг і демократичної участі для всіх громадян, незалежно від способу комунікації.

Такий підхід уже починає втілюватися в практиках деяких держав-членів ЄС, які визнали свої національні жестові мови (напр., іспанську жестову мову, французьку жестову мову, фінську жестову мову) як мови з офіційним або спеціальним статусом на національному рівні. Це дозволяє впроваджувати конкретні нормативні та фінансові механізми підтримки: від обов’язкового жестового перекладу в новинах до створення державних органів або координаційних рад із питань жестової мови.

Таким чином, сучасна європейська модель підтримки регіональних, міноритарних, мігрантських, жестових та корінних мов поступово переходить

від декларативного визнання до системного регулювання через інструменти політичної відповідальності, бюджетної політики, стандартів якості й публічного моніторингу.

1.5. Українська мова в країнах ЄС

У 2022–2025 роках українська мова на території країн Європейського Союзу набула нової якості та масштабу – як мова великої діаспори, як інструмент ідентичності тимчасово переміщених осіб, а також як фактор освітньої та соціальної інтеграції в системах держав-членів ЄС. Від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році понад 5 мільйонів громадян України отримали тимчасовий захист або статус біженця в країнах ЄС, що створило безпрецедентний запит як на збереження рідної мови, так і на опанування мов приймаючих країн. У такому контексті українська мова постала як політичне, педагогічне та комунікативне явище, що потребує нового рівня визнання, підтримки та інституціоналізації.

На рівні загальноєвропейської політики ці виклики були оперативно вписані в рамку «Action Plan on Integration and Inclusion 2021-2027», ухвалену Європейською комісією ще до повномасштабної війни, але оновлену та переглянута з урахуванням українського кейсу. Цей документ наголошує, що мовна інтеграція є центральною умовою доступу до освіти, ринку праці, системи охорони здоров'я, житла та адміністративних сервісів, а також що держави-члени повинні забезпечити [23]:

- ✓ доступні та безоплатні мовні курси для новоприбулих осіб;
- ✓ визнання попереднього навчання (у тому числі шкільного і професійного);
- ✓ підтримку рідної мови дітей і молоді, щоб не розривати освітні траєкторії;
- ✓ поєднання мовних послуг із ширшими пакетами інтеграційної підтримки (соціальна, психологічна, правова допомога).

У період 2023–2025 років зазначені положення були конкретизовані у щорічних оглядах Eurymice та аналітичних звітах Європейського парламенту, які

засвідчили, що успішність інтеграції прямо корелює з наявністю чітко організованих мовних траєкторій. Причому ефективними виявляються саме ті моделі, у яких мовна адаптація не є ізольованим компонентом, а «вшита» в комплексні сервіси підтримки – освітні, медичні, житлові, адміністративні. У цьому контексті українська мова почала відігравати подвійну роль – як рідна мова, яку необхідно зберігати, і як контекстний чинник, що формує рамки комунікації та підтримки для біженців і тимчасово переміщених осіб [23].

У результаті українська мова – вперше в історії – стала об’єктом системної політики у десятках освітніх систем ЄС, а самі держави почали зважати на її присутність у публічному просторі. В окремих випадках (наприклад, у Польщі, Латвії, Естонії) українську мову навіть було внесено до переліку предметів ЗНО або освітніх компонентів, що враховуються в державній атестації. Також у низці країн з’явилися україномовні версії сайтів державних інституцій, інформаційні бюлетені, судові та адміністративні переклади.

У 2023 році Ірландія стала прикладом позитивної та структурної інституційної відповіді на мовні виклики, пов’язані з інтеграцією українців до освітнього простору ЄС. 25 березня 2023 року міністерка освіти Ірландії Н. Фоулі офіційно оголосила, що українська мова буде включена до переліку предметів на Leaving Certificate – національного іспиту, який складають учні старшої школи [22]. Це рішення має двоаспектне значення – як юридично-освітнє, так і політично-прецедентне. По-перше, воно означає, що українська мова офіційно визнається як мова навчальних досягнень в ірландській системі загальної середньої освіти. Учні, які оберуть українську як предмет для складання на Leaving Certificate, зможуть отримувати офіційні оцінки, які матимуть вагу при вступі до університетів та інших закладів третього рівня освіти. Це дозволяє зберегти лінійність та спадкоємність освітньої траєкторії для українських учнів, які змушені були перервати навчання в Україні через війну, але прагнуть продовжити його в країні перебування [22]. По-друге, це рішення створює прецедент для інших країн-членів ЄС, які стикаються з подібною ситуацією. Великі когорти українських школярів, які перебувають на тимчасовому захисті

або в процесі міграційної інтеграції, потребують не лише мовної адаптації до приймаючої системи, а й права на збереження та визнання рідної мови як академічної дисципліни. Тобто, українська мова починає функціонувати не лише як «інструмент спілкування вдома» чи «предмет додаткової підтримки», а як формалізований шкільний предмет, що визнається на рівні державної оцінки [22]. Більше того, на рівні початкової школи Ірландії реалізується ініціатива «Say Yes to Languages», у межах якої українська розглядалася як один із модулів для ознайомлення з мовним різноманіттям. Ця програма, що орієнтована на учнів 3–6 класів, дозволяє школам добровільно обирати мови для інтеграції у навчальний процес з метою формування позитивного ставлення до багатомовності. Включення української до переліку можливих мов стало знаковим кроком до нормалізації присутності української мови у шкільному середовищі Ірландії. Це рішення не тільки посилює мовну видимість, а й сприяє культурній інклюзії українських дітей, водночас стимулюючи мовну обізнаність серед ірландських однолітків [33].

Польща є одним із ключових прикладів у Європейському Союзі, де українська мова водночас має історичну присутність як мова національної меншини та набуває нового статусу як мова великої спільноти біженців, що сформувалась після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну в 2022 році. Цей «подвійний статус» української мови – як традиційно вкоріненої і водночас мобільної, пов’язаної з кризовою мобільністю – визначив особливу гнучкість польської мовної політики в 2022-2025 роках [33].

Історично українська мова в Польщі має офіційно закріплений статус мови національної меншини. Згідно з польським Законом про національні та етнічні меншини та про регіонну мову (2005), українці визнаються однією з дев’яти національних меншин, що мають гарантоване право [20]:

- ✓ на навчання рідною мовою або вивчення її як окремого предмета в школах;

- ✓ на вживання мови меншини як допоміжної у контактах із органами місцевого самоврядування в гмінах, де кількість українців перевищує 20% (статус «допоміжної мови»);
- ✓ на присутність української мови в публічному просторі – у назвах вулиць, публічних оголошеннях, ЗМІ, культурних подіях тощо (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, 2022).

Крім того, Польща ратифікувала Європейську хартію регіональних або міноритарних мов, що накладає додаткові зобов'язання. У звітах з моніторингу Ради Європи за 2022 рік зазначено, що Польща забезпечує базову присутність української мови у сфері освіти, культурного життя, а також у медіапросторі, хоча окремі недоліки фіксуються у сфері публічних послуг і судочинства.

Після 2022 року, з огляду на масове прибуття українських біженців (понад 1,5 млн), польська система освіти й державного управління опинилися перед новими викликами, які актуалізували питання української мови не лише як «мови меншини», а як «мови нової великої громади», що охоплює дітей шкільного віку, молодь, батьків, освітян, волонтерів. У 2023–2025 роках було запроваджено кілька рішень, що інституційно розширили легітимне використання української мови в освітньому процесі [11]:

- У 2025 році польські органи освіти підтвердили можливість обрання української мови як другої іноземної мови у польських загальноосвітніх школах. Це рішення стало відповіддю на зростаючий запит як з боку біженців, так і місцевих шкіл, які прагнули інтегрувати українську мову в загальну програму.

- Водночас зберігається й оновлюється мережа шкіл і пунктів вивчення української мови як мови національної меншини, що існувала задовго до 2022 року. Ще у 2021 році в оглядах діаспорних джерел, зокрема у виданні «Наше слово», ця мережа охоплювала десятки освітніх закладів, особливо у Підкарпатському, Люблінському та Мазовецькому воєводствах.

- У межах поточної інтеграційної політики особлива увага приділяється правам дітей з тимчасовим захистом, які формально не є представниками «національної меншини», але мають право на збереження рідної мови як

інструменту освітньої тягlosti. Польські школи зобов'язані: забезпечувати мовних асистентів або перекладачів; дозволяти дітям користуватися рідною мовою у спілкуванні з учителями; створювати умови для опанування польської мови (як L2) без тиску асиміляції; підтримувати двомовну документацію та інформаційні матеріали. Завдяки цьому українська мова здобула нові, гібридні функції в польському освітньому ландшафті. З одного боку, вона має традиційно-меншинний статус із культурною та правовою легітимацією, а з іншого – функціонує як інструмент підтримки гуманітарної інтеграції, що дозволяє забезпечити психологічну стабільність, збереження ідентичності та академічну неперервність для сотень тисяч українських учнів [11].

У Чеській Республіці ситуація з українською мовою в освітньому просторі у 2022–2025 роках склалася як відповідь на масовий виклик інтеграції великої групи українських дітей і підлітків, які прибули до країни після початку повномасштабної війни. Уже навесні 2022 року Чеська шкільна інспекція (ČŠI) зафіксувала десятки тисяч українських учнів, які були зараховані до дитсадків і базових шкіл. Такий масштабний прийом вимагав оперативних змін у національній освітній політиці, особливо у сфері мовної підготовки іноземців.

У відповідь уряд Чехії модифікував нормативно-правову базу, зокрема підзаконні акти, які стосуються організації навчального процесу для учнів-іноземців. У 2022–2023 роках було запроваджено нову модель мовної підтримки, яка передбачала [19]:

- визначення мінімальної кількості годин чеської мови як другої (L2) для новоприбулих учнів;
- створення умов для навчання у змішаних класах із мовною адаптацією;
- введення посади мовного асистента (помічника педагога), який допомагає учням долати мовні бар'єри, комунікувати з учителями, засвоювати матеріал.

Ці зміни стали підґрунтям для формування гнучкої системи інтеграційного навчання, яка дозволяла українським дітям поступово входити в чеське освітнє середовище, зберігаючи доступ до якісної освіти. Мовні асистенти стали

ключовою ланкою в цій системі – вони забезпечували не лише мовну, а й психологічну підтримку, допомагали уникати маргіналізації й знижували ризики освітнього відставання [19].

Німеччина зосередила свою мовну політику щодо українських біженців переважно на інтеграції через вивчення німецької мови, активно використовуючи наявну інфраструктуру інтеграційних курсів BAMF (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge). Ці курси – базовий інструмент адаптації іммігрантів, що з початку масового прибуття громадян України в 2022 році були значно масштабовані: розширено кількість груп, спрощено доступ до навчання, збільшено фінансування і кадрову підтримку (BAMF, 2024–2025). Однак починаючи з 2023 року, німецький уряд додав до цього ще одну концептуальну лінію – поєднання мовної інтеграції з працевлаштуванням. У рамках ініціативи «Job-Turbo», оголошеної У. Терценбахом, представником Федерального агентства зайнятості, передбачено паралельне навчання мові та прискорений доступ до роботи, зокрема для біженців з України. Це стало спробою подолати затримки між приїздом, мовною підготовкою й економічною активністю. Замість того, щоб чекати завершення повного інтеграційного курсу, люди можуть почати працювати на простих посадах із поступовим нарощенням мовних компетенцій у процесі [19]. У той же час українська мова як L1 (рідна) набула в Німеччині іншої, не менш важливої функції – мови підтримки грамотності дітей та підлітків. Поки дорослі проходять інтенсивні курси німецької або починають працювати в умовах часткового мовного занурення, українські громади, освітні центри, університети та культурні інституції організовують [7]:

- суботні й недільні школи української мови;
- курси для збереження мовної грамотності та культурної ідентичності;
- гуртки, мовні табори та бібліотечні клуби, орієнтовані на дітей, що не мають регулярної практики української в системі шкільної освіти;
- університетські програми й факультативи, що спрямовані на підготовку педагогів, носіїв мови та волонтерів для підтримки L1 у діаспорі.

Така двоспрямована мовна динаміка – інтенсивне L2 для дорослих і паралельна підтримка L1 для дітей – вимагає координації. Саме тому в Німеччині з 2024 року муніципалітети, громади та неурядові організації почали узгоджувати дії щодо [6]:

- просторового розміщення курсів і класів (особливо в умовах браку аудиторій та вчителів);
- використання місцевих бюджетів і благодійних грантів для двомовних освітніх ініціатив;
- перепідготовки вчителів-українців як мовних асистентів або наставників у місцевих школах.

При цьому функціональна межа між підтримкою L1 і інтенсивним L2 навчанням поступово стає предметом регіонального планування, а українська мова стає не тільки інструментом підтримки спільноти, а й елементом місцевої багатомовної екосистеми, яку визнають і включають до культурної політики окремих земель.

Румунія в 2022–2025 роках постає як унікальний приклад у контексті мовної політики щодо української мови, адже вона поєднує два різні типи україномовної присутності:

- історичну, автохтонну українську меншину, яка мешкає переважно в прикордонних регіонах (Сучава, Марамуреш, Тіміш) і налічує до 40 тисяч громадян,
- нову хвилю біженців з України, що сформувалась після початку повномасштабного вторгнення РФ і включає сотні тисяч осіб, серед яких – десятки тисяч дітей шкільного віку.

У цьому контексті Румунія стикається з потребою розробки двох комплементарних, але відмінних інструментів освітньо-мовної політики – для стабільної, осілої меншини і для мобільної, часто тимчасово інтегрованої групи. Цю дихотомію детально аналізує А. Бетленді у своїх юридичних і філологічних дослідженнях, в яких систематизовано, як міжнародні норми (зокрема Європейська хартія регіональних або міноритарних мов) і внутрішнє законодавство Румунії гарантують право на освіту рідною мовою [3].

Автохтонна меншина має офіційно закріплений статус національної меншини, а отже – права на мовну освіту, публічне використання мови, культурну автономію та медіа присутність. Упродовж десятиліть функціонувала мережа шкіл та класів з українською мовою навчання, зокрема в: селах Буковини (Сучавський повіт), північному Марамуреші, частково – у Ботошанському й Тімішському повітах [3]. Ці школи забезпечують навчання українською мовою або в двомовному режимі (українська–румунська), предмет «українська мова» як обов’язковий або факультативний компонент, наявність україномовних педагогів та підручників. Однак, як підкреслює А. Бетленді, головною умовою ефективного функціонування цієї моделі є стабільне фінансування, кадрове забезпечення й доступ до рідномовної педагогічної освіти, зокрема в університетах, які готують учителів української мови в межах румунської системи.

Для нової хвилі українських біженців, яка включає дітей, які часто не інтегровані повноцінно в систему освіти, а потребують перехідних, гнучких моделей навчання. У 2022-2025 роках Міносвіти Румунії та регіональні управління освіти створили [18]:

- адаптаційні класи з додатковими годинами румунської мови як L2,
- можливість індивідуального або групового вивчення української мови,
- залучення батьківських громадських ініціатив до організації україномовного навчання у вихідні дні.

Проте, як зауважує А. Бетленді, ці моделі часто є тимчасовими, волонтерськими або фрагментарними, що створює ризик «мовного обриву» для дітей, які не отримують систематичного навчання українською мовою. Це особливо актуально для тих учнів, які підтримують зв’язок із українськими школами (через онлайн-платформи чи екстернат) і водночас частково включені до румунської освітньої системи [8].

Підсумовуючи, українська мова в ЄС утвердилася як повноцінний суб’єкт освітньої, культурної та публічної політики. На рівні шкільної освіти бачимо інституційні «якорі» – ірландський Leaving Certificate з української та

розширення можливостей у Польщі (друга іноземна мова та навчальні пункти для меншини). На рівні дорослої інтеграції – потужні державні програми L2 у Німеччині й інших країнах із паралельною громадською підтримкою рідної мови для дітей. Усе це формує нову нормальність: українська – не «гостьова» мова в Європі, а значний європейський мовний ресурс, з яким працюють політики, школи, університети, роботодавці та медіа.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз дозволяє зробити низку висновків щодо мовної ситуації в країнах Європейського Союзу, закономірностей її розвитку та інституційно-правових засад функціонування мовного різноманіття.

По-перше, соціолінгвістична класифікація мов у межах ЄС свідчить про надзвичайну багатовимірність європейського мовного простору. Мови розрізняються не лише за структурно-лінгвістичними ознаками, а насамперед за соціальним статусом, функціональною сферою, рівнем престижу та ступенем державної підтримки. Така типологія демонструє, що навіть у межах загальноєвропейських політик рівності спостерігається нерівномірність ресурсів, поширення та соціального капіталу різних мов.

По-друге, офіційні мови ЄС формують правову та комунікативну основу інтеграційних процесів. Їхня рівність, закріплена Регламентом № 1 від 1958 р., забезпечує демократичну легітимність і прозорість роботи європейських інституцій. Водночас практика свідчить про існування «ієрархії використання»: англійська, французька та німецька мають перевагу як робочі мови, тоді як інші зберігають переважно номінальний статус. Європейський парламент і Європейська комісія демонструють баланс між принципом рівності та вимогами ефективності, спираючись на потужну перекладацьку інфраструктуру та інноваційні технології.

По-третє, мови з «особливими правилами побутування» є ключовим елементом політики мовного плюралізму. Їхнє функціонування регулюється як національними законами, так і міжнародними договорами, насамперед Європейською хартією регіональних або міноритарних мов. Приклади Ірландії,

Люксембургу, Бельгії, Фінляндії та Італії показують, що реальне забезпечення мовних прав потребує комплексного підходу – від законодавчої бази до кадрової та освітньої підтримки. Такі моделі доводять, що мовна різноманітність може бути ресурсом соціальної згуртованості, а не чинником поділу.

По-четверте, регіональні, міноритарні, мігрантські та жестові мови утворюють динамічний пласт сучасної європейської мовної системи. Саме вони найчутливіші до соціально-демографічних змін і політичних рішень. Розширення участі жестових мов у публічній комунікації та освіті, зокрема після рекомендацій Європейської спільноти глухих, стало індикатором зрілості інклюзивних мовних політик.

По-п'яте, українська мова стала новим феноменом європейського мовного простору. Вона перетворилася на одну з найпомітніших мов міграції та інтеграції, а держави ЄС запровадили безпрецедентні практики її підтримки – від україномовних навчальних програм (Ірландія, Польща) до інформаційних сервісів і курсів.

Отже, мовна ситуація в Європейському Союзі є прикладом багаторівневої взаємодії права, політики, культури та технологій. ЄС зумів поєднати принцип рівності мов із прагматикою управлінської ефективності, створивши модель, що одночасно гарантує мовні права громадян і забезпечує функціональну стабільність інституцій.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ОФІЦІЙНОЇ

2.1. Мовна політика Європейського Союзу

Мовна політика Європейського Союзу становить одну з ключових площин його гуманітарної та інтеграційної стратегії, оскільки безпосередньо пов'язана з питаннями демократичної легітимності, соціальної згуртованості, мобільності громадян та конкурентоспроможності єдиного ринку. На нормативному рівні мовна політика ЄС спирається на положення установчих договорів, Хартії основних прав ЄС та спеціальних документів у сфері багатомовності, однак її зміст значно ширший за суто юридичне закріплення переліку офіційних мов. Як показують дослідження українських та зарубіжних авторів останніх років, мовна політика розглядається сьогодні як комплексна система заходів, що охоплює підтримку мовної різноманітності, просування вивчення мов, забезпечення доступності права й інституційної комунікації, розвиток мовної освіти та інтеграцію цифрових мовних технологій [44].

У сучасному науковому дискурсі важливим є розмежування між «мовним режимом» ЄС та «мовною політикою» у широкому розумінні. Перший стосується передусім юридично закріпленого статусу 24 офіційних мов та правил функціонування інституцій у багатомовному середовищі, тоді як друга категорія включає стратегічні цілі й інструменти, спрямовані на розвиток багатомовної компетентності громадян, підтримку менш поширених мов, узгодження мовної освіти та забезпечення цифрової присутності мов у спільному інформаційному просторі. Європейська Комісія у своїй політиці багатомовності наголошує на двох базових засадах. По-перше, збереження й розвиток мовної різноманітності як фундаментальної європейської цінності. По-друге, просування вивчення мов протягом усього життя, що відображено у відомій формулі «рідна мова плюс дві іноземні» [44].

Українські дослідники підкреслюють, що активність Європейського Союзу в мовній сфері «набула концентрованого вираження в концепції мультилінгвізму, яка є політичним гаслом та програмою дій». Аналізуючи європейський досвід, вони виокремлюють три базові складові мовної політики ЄС: популяризація мовної різноманітності в суспільстві; підтримка мультикультурної та мультилінгвальної економіки; сприяння соціальній інтеграції через вдосконалення знання мов. З позиції М. Винтонів і М. Бойко, мовна компетентність у такій моделі виступає не лише культурною, а й економічною й соціальною інвестицією, що визначає можливості працевлаштування, освітньої мобільності та міжкультурної комунікації громадян ЄС [6].

С. Боднарюк, аналізуючи освітню політику ЄС, наголошує, що мовна політика Євросоюзу концептуалізується в контексті Лісабонського договору, де мобільність, працевлаштовуваність та інноваційність пов'язані з володінням кількома мовами. На її думку, мовна політика ЄС виступає інструментом реалізації ширшої стратегії «Європи знань», оскільки передбачає не лише збереження мовної спадщини, а й модернізацію навчальних програм, підтримку вчителів іноземних мов, розвиток спільних освітніх стандартів (зокрема, Загальноєвропейських рекомендацій з мов – CEFR) та інтенсивне використання програм академічної мобільності на кшталт Erasmus+ [4].

Значний внесок в український дискурс про мовну політику ЄС зробила Н. Колісніченко, яка розглядає її крізь призму освітніх програм та мовної культури державних службовців. Дослідниця підкреслює, що мовна політика ЄС визначає, зокрема, вимоги до кількості й спектра мов у освітніх пропозиціях, статус домінантних і «менших» мов в університетських програмах, а також стандарти мовної підготовки для роботи в інституціях Союзу. Для Н. Колісніченко мовна політика виступає практичним механізмом узгодження мовних пріоритетів різних держав-членів, який дозволяє, з одного боку, зберігати національну автономію у виборі мовної освітньої стратегії, а з іншого

– забезпечувати загальноєвропейську сумісність та взаємне визнання результатів навчання [13].

Європейські інституції системно підкреслюють, що багатомовність – не лише «символічна ознака» Союзу, а й юридично гарантоване право. На офіційних ресурсах ЄС наголошується, що громадяни мають право звертатися до інституцій будь-якою з 24 офіційних мов і отримувати відповідь тією ж мовою, а законодавчі акти публікуються всіма офіційними мовами. Це означає, що мовна політика в правовому вимірі спрямована на забезпечення рівного доступу до інформації, участі в демократичних процесах і прозорості рішень, причому визнання мовної різноманітності закріплене у Хартії основних прав ЄС.

Водночас юридична рівність мов у мовній політиці ЄС співіснує з фактичною асиметрією їхнього використання, про що переконливо пише бельгійський економіст В. Гінсбург. Аналізуючи наслідки Brexit для мовної політики Союзу, він зауважує, що, незважаючи на вихід Великої Британії, англійська зберігає позиції головної робочої мови, тоді як інші офіційні мови виконують більшою мірою функцію «мов доступу» до законодавства та інформації. Разом з тим ЄС щороку витрачає понад мільярд євро на переклад і усний переклад для підтримання офіційної багатомовності, що В. Гінсбург трактує як інвестицію в демократичну легітимність, а не як надмірний адміністративний тягар [49].

Проблематику співвідношення принципу рівності мов і реальної практики їх використання поглиблено аналізує С. ван дер Єюгт, який говорить про «парадокс багатомовності» у праві ЄС. На його думку, необхідність тлумачення актів з урахуванням усіх мовних версій створює ситуацію, коли окремі тексти можуть містити неточності чи розбіжності, а тягар цих розбіжностей не повинен перекладатися на громадян. Ван дер Єюгт наголошує, що мовна політика ЄС має включати не лише принцип рівності мов, а й механізми гарантування юридичної визначеності та запобігання дискримінації через мовні непогодженості [67].

Ще один важливий вимір мовної політики ЄС – освітньо-культурний. У статті М. Вінтонів і В. Бойко підкреслюють, що концепція мультилінгвізму ЄС

реалізується через підтримку білінгвального та тримовного навчання, розвиток університетських програм англійською та іншими іноземними мовами, а також через програми мобільності студентів і викладачів. Дослідницький інтерес зміщується від «знаннєвої» моделі (мова як предмет) до «комунікативної» (мова як інструмент доступу до знань і професійного розвитку). Це означає, що мовна політика ЄС у сфері освіти орієнтована на формування плюрилінгвальної особистості, здатної гнучко використовувати різні мовні ресурси у навчанні, роботі й повсякденному житті [6].

Англомовна дослідниця Дж. Ангурі, аналізуючи багатомовність у європейській вищій освіті, звертає увагу на те, що офіційні документи ЄС послідовно закликають університети підтримувати багатомовні середовища, однак на практиці спостерігається тенденція до домінування англійської, особливо в магістерських і докторських програмах. Це створює виклик для мовної політики ЄС. Необхідно знайти баланс між глобальною привабливістю англомовних курсів та захистом мовного різноманіття, зокрема збереженням позицій інших «великих» європейських мов (французької, німецької, іспанської) та підтримкою мов менших спільнот [29].

Л. Клеман-Вільц підкреслює, що розвиток штучного інтелекту й нейромовних моделей змінює практику юридичного перекладу в ЄС, однак не скасовує вимогу до людини-перекладача як гаранта точності та відповідності тексту нормам права. На її думку, мовна політика ЄС у найближчі роки має включати й етичний компонент, пов'язаний із використанням ШІ в перекладі правових актів: важливо забезпечити прозорість алгоритмів, уникати систематичних упереджень щодо менш поширених мов і не допустити, щоб технологічні обмеження де-факто звужували спектр мов, які реально використовуються в публічній комунікації [38].

Окремий напрям мовної політики ЄС – підтримка мовної різноманітності за межами переліку офіційних мов, зокрема регіональних і меншинних. Хоча сам Союз не має повноважень надавати офіційний статус регіональним мовам на рівні своїх інституцій, він підтримує Європейську хартію регіональних або

міноритарних мов, заохочує держави-члени до їхнього захисту та розвитку, а також фінансує культурні й освітні проєкти, спрямовані на збереження цих мов. Водночас у політичному вимірі спроби надати каталанській, баскській чи галісійській мові особливий статус у роботі інституцій на рівні ЄС викликають дискусії щодо фінансових наслідків і прецедентного характеру таких рішень, що ще раз підкреслює тонкий баланс між принципами мовної різноманітності та інституційної керованості.

Загалом, мовна політика Європейського Союзу демонструє одночасно еволюцію та тяглість. З одного боку, незмінним залишається принцип збереження і розвитку мовного різноманіття, юридична рівність офіційних мов, підтримка багатомовної освіти та мобільності. З іншого – посилюється цифровий вимір (використання ІІІ в перекладі, створення багатомовних корпусів), актуалізуються питання справедливості й ефективності (дискусії про витрати на багатомовність і про реальну видимість «малих» мов), зростає роль університетів та громадянського суспільства як партнерів у реалізації мовної політики. Європейський Союз, по суті, прагне поєднати три горизонти: правовий (мовні права і юридична визначеність), соціально-економічний (мобільність, працевлаштування, інноваційна економіка) та культурно-ідентичний (збереження і розвиток багатомовної європейської культури). Саме в точці перетину цих горизонтів формується сучасне розуміння мовної політики ЄС як динамічної, багаторівневої й орієнтованої на людину системи, що забезпечує можливість «жити по-європейськи» будь-якою з європейських мов, не втрачаючи зв'язку з власною мовною й культурною ідентичністю.

2.2. Вивчення англійської мови в закладах освіти

Вивчення англійської мови у сучасних закладах освіти дедалі виразніше розглядається не як «додаткова опція», а як базовий інструмент соціальної мобільності, академічної та професійної успішності. В українському контексті цей зсув закріплено на нормативному рівні: Закон України «Про застосування англійської мови в Україні» прямо декларує, що держава забезпечує вивчення

англійської мови на всіх рівнях освіти, а також стимулює підвищення рівня володіння нею у публічній сфері й професійному середовищі [12].

У поєднанні з положеннями Закону «Про освіту» та Стратегії розвитку вищої освіти це формує політичну рамку, в якій англійську розуміють як ключовий компонент громадянських і професійних компетентностей. Подібні тенденції простежуються і в Європейському Союзі, де англійська, попри офіційне визнання багатомовності, фактично виконує роль *lingua franca* у сфері науки, бізнесу й освітньої мобільності, що відображено у звітах Єврокомісії щодо мовної політики та шкільної освіти [55]. У цих умовах практика її вивчення в закладах освіти – від початкової школи до університету та закладів фахової передвищої освіти – стає предметом інтенсивних досліджень, які фіксують не лише зростання годин і курсів, а й глибоку перебудову методик, технологій і ролі вчителя. Дані порівняльних європейських оглядів, які аналізує О. Максименко, засвідчують, що в більшості країн ЄС англійську вивчає як першу іноземну мову переважна більшість учнів основної та старшої школи; у низці систем її вивчення починається вже на дошкільному чи початковому рівні, що співвідноситься з ідеєю раннього багатомовного старту, закріпленою в документах Ради Європи [55].

Українські емпіричні дослідження, зокрема робота В. Гапон, О. Чимбай та О. Попкової, показують, що англійська впевнено домінує серед іноземних мов, які опановують учні закладів загальної середньої освіти. Її обирає переважна більшість школярів як основну, тоді як німецьку та французьку часто вивчають як другу іноземну. Авторки підкреслюють, що після запровадження концепції Нової української школи змінилася не лише кількість годин, а й логіка курикулуму. Англійська інтегрується у формування ключових компетентностей – комунікативної, цифрової, громадянської, підприємницької, що відповідає рекомендаціям ЄС [7].

На рівні загальної середньої освіти зміст і підходи до вивчення англійської мови значною мірою визначені щорічними методичними рекомендаціями МОН України щодо викладання іноземних мов, у яких учителям пропонують

орієнтуватися на комунікативний, компетентнісний та діяльнісний підходи, узгоджені з дескрипторами Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR). У цих документах особливий акцент робиться на формувальному оцінюванні, автономії учня й інтегрованому розвитку чотирьох видів мовленнєвої діяльності, що відповідає сучасному розумінню «живої» англійської як ресурсу реальної комунікації, а не лише предмета контролю. Важливим є також системне впровадження міжпредметних зв'язків, зокрема через використання автентичних текстів з природничих наук, історії, громадянської освіти та інших навчальних галузей, що створює підґрунтя для поширення практик CLIL/EMI в українській школі [9].

Окремий напрям досліджень пов'язаний із аналізом конкретних шкільних практик вивчення англійської мови. У статті, присвяченій організації навчання англійської у STEM-орієнтованому освітньому процесі, показано, що поєднання англійської з математикою, інформатикою та природничими дисциплінами через проєктні завдання, роботу з англomовними науково-популярними ресурсами й участь у міжнародних онлайн-проєктах істотно підвищує мотивацію учнів і сприяє формуванню «функціональної» англійської, придатної для навчання та майбутньої професійної діяльності. Автори роблять висновок, що подібні формати, за своєю суттю, наближаються до підходу CLIL, коли англійська виступає одночасно і предметом, і засобом засвоєння змісту інших дисциплін. Це збігається з висновками зарубіжних дослідників, які наголошують, що інтегроване навчання змісту й мови забезпечує більш глибоке опанування предмета, розвиток критичного мислення та міжкультурної компетентності [48].

Проблема вивчення англійської мови у фахових передвищих закладах освіти має свої особливості. К. Дерєка, аналізуючи викладання іноземної мови у фахових коледжах, вказує, що значна частина студентів має недостатній рівень шкільної підготовки, тоді як робочі навчальні плани передбачають обмежену кількість годин, переважно на перших курсах навчання. Водночас ринок праці потребує від майбутніх фахівців здатності читати професійну документацію англійською, комунікувати з партнерами та клієнтами, брати участь у

міжнародних проєктах. Це відповідає загальній тенденції зміщення фокусу з «мови як системи» до «мови як інструменту професійної діяльності».

У закладах вищої освіти вивчення англійської мови дедалі тісніше пов'язане з процесами інтернаціоналізації, академічної мобільності та розвитку англомовної наукової комунікації. У праці О. Шкурко про роль англійської в навчанні іноземних студентів української мови, показує, що англійську часто використовують як «місток» між рідною мовою студента й мовою країни навчання, а також як ресурс для доступу до міжнародних освітніх стандартів [25]. Паралельно в університетах зростає частка курсів англійською (English-medium instruction), особливо в галузях медицини, ІТ, бізнесу. Дослідження Г. Корнейко щодо англомовного навчання в європейських медичних школах показує, що посилення ЕМІ розглядається університетами як шлях підвищення конкурентоспроможності на глобальному освітньому ринку, але водночас потребує серйозної підтримки як студентів, так і викладачів у подоланні мовного бар'єру [53].

Вагомим напрямом сучасних досліджень є методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL), у рамках якої англійська мова поступово закріплюється як засіб опанування змісту нефілологічних дисциплін. Стаття А. Маслової та її колег засвідчує, що для України, яка декларує курс на європейську інтеграцію, багатомовна освіта й CLIL розглянуті як засіб підвищення мобільності та конкурентоспроможності випускників, зокрема майбутніх учителів англійської мови. Автори наголошують, що CLIL допомагає одночасно розвивати мовні, предметні й міжкультурні компетентності, але потребує ґрунтовної підготовки викладача й адаптації навчальних матеріалів [18].

Не менш важливим чинником успішного вивчення англійської мови у закладах освіти є мотивація учнів і студентів. Дослідження І. Задорожної та О. Дацків, присвячене мотивації майбутніх учителів англійської мови, показує, що в українських умовах домінує поєднання інструментальної мотивації (орієнтація на працевлаштування, матеріальний успіх, академічну мобільність)

та інтегративної (бажання спілкуватися з представниками інших культур, почуватися «частиною глобальної спільноти») [71].

Серйозну увагу дослідники приділяють компетентностям учителя англійської мови. Українські автори, зокрема М. Брода, акцентують увагу на підготовці майбутніх учителів іноземних мов до використання інноваційних технологій, формувального оцінювання, реалізації CLIL-підходу та розвитку рефлексивного ставлення до власної мовної й педагогічної практики [5]. У дослідженні О. Осідак та колег вказано, що ефективний учитель англійської в багатомовній школі має не лише добре володіти мовою, а й усвідомлювати власні мовні ідеології, ставлення до мов меншин і готовність підтримувати багатомовні практики учнів [60].

Узагальнюючи сучасні тенденції, можна констатувати, що вивчення англійської мови в закладах освіти – від початкової школи до університету – перебуває на перетині кількох потужних векторів змін. Нормативно-політичний вектор зумовлений посиленням ролі англійської як мови міжнародної комунікації, що закріплено як у європейських документах, так і в українському законодавстві. Педагогічний вектор виявляється в переході від традиційних, орієнтованих на засвоєння граматики та лексики підходів до комунікативних, компетентнісних, інтегрованих моделей навчання, де англійську пов'язано з реальними життєвими ситуаціями, міжпредметними зв'язками та професійними завданнями. Технологічний вектор зумовлює масове використання цифрових платформ, онлайн-ресурсів і веб-застосунків, що відкриває нові можливості для персоналізації навчання, але водночас ставить питання про цифрову справедливість і підготовку вчителя. Синтез цих підходів дає змогу розглядати англійську мову не просто як навчальний предмет, а як динамічний ресурс особистісного й професійного розвитку, інтегрований у стратегії європейської та української освітньої політики.

2.3. Англійська мова в офіційних установах

Розгляд ролі англійської мови в офіційних установах неминуче починається з усвідомлення її глобального статусу як мови міжнародного спілкування, дипломатії та публічного управління. У низці сучасних досліджень Б. Джуманова показано, що саме англійська стала основною мовою міжнародних відносин, дипломатичних переговорів, діяльності міжнародних організацій, а також ключовим інструментом публічної дипломатії [41]. І. Ашрафова, аналізуючи політичні, економічні й технологічні чинники, навіть називає англійську «мовою, що керує світом», наголошуючи, що саме через неї реалізується основна маса дипломатичної, наукової та інформаційної взаємодії між державами [31]. Такий глобальний контекст задає рамку для аналізу її функціонування в офіційних установах – від міжнародних організацій і органів ЄС до національних органів влади, судової системи, силових структур і органів місцевого самоврядування.

На рівні міжнародних організацій англійська мова поєднує формальний статус однієї з офіційних/робочих мов і фактичну домінуючу роль у щоденній адміністративній та дипломатичній практиці. Г. Демін та Л. Ульяницька, аналізуючи феномен англійської як *lingua franca* в Європі, підкреслюють, що, незважаючи на формальну багатомовність, саме англійська переважає у внутрішньому документообігу та робочих комунікаціях європейських інституцій, включно з Європейською комісією та іншими органами ЄС [34]. М. Хемайлі показує, що більшість представників міжнародних органів – від Організації Об'єднаних Націй до регіональних структур – використовують англійську як базову мову засідань, переговорів і підготовки проєктів рішень, навіть якщо кінцеві документи перекладають кількома офіційними мовами [70].

Європейський Союз – це показовий приклад співіснування принципу інституційної багатомовності та практичної доміючості англійської мови. У документах Європейського омбудсмена щодо багатомовності в інституціях ЄС наголошено на обов'язку забезпечувати рівність 24 офіційних мов у взаємодії з

громадянами, але при цьому визнано потребу у внутрішній лінгвістичній ефективності. Саме англійська, за спостереженням Г. Деміна та Л. Ульяницької, стала де-факто *lingua franca* між службовцями з різних держав-членів, використовується для підготовки робочих версій проєктів рішень, листування, міжінституційної взаємодії [34].

Після виходу Великої Британії з ЄС дослідники ставили питання про можливе послаблення позицій англійської, однак аналіз свідчить, що вона зберегла статус «нейтрального» засобу комунікації між франкомовними, німецькомовними, іспаномовними та іншими чиновниками і політиками. У роботах, присвячених лінгвістичним аспектам європейської політики, підкреслено, що саме англійська створює спільний «інституційний простір» для формування спільних політик, при цьому офіційний переклад на інші мови гарантує демократичну легітимність та доступ громадян до інформації. Особливо важливою англійська мова є в офіційних установах сектору безпеки й оборони – НАТО, збройні сили країн-партнерів, миротворчі місії. У дослідженні Л. Нанівської та її колег, присвяченому підготовці майбутніх офіцерів до участі в миротворчих операціях, показано, що володіння англійською на рівні, визначеному стандартом STANAG 6001, є фактично обов'язковою умовою участі в міжнародних операціях, комунікації з офіцерами інших країн та виконання наказів у багатонаціональному середовищі [58].

У звітах НАТО та національних оборонних відомств низки європейських держав відображено, що саме англійська використовується як єдина робоча мова штабних курсів, брифінгів, планувальних документів та взаємодії з іншими міжнародними структурами. Таким чином, у сфері безпеки англійська має не лише інструментальне значення, а й виступає елементом стандартизації процедур, термінології й професійних компетентностей. На рівні глобальної та національної мовної політики англійську в офіційних установах розглядають як двосічний феномен. З одного боку, дослідники, зокрема С. Алам, підкреслюють, що англійська як *lingua franca* розширює доступ до глобальних інституцій, міжнародних програм, сприяє прозорості та взаємодії між державами [27]. З

іншого – І. Ашрафова і низка авторів у руслі критичних підходів до глобалізації вказують на загрози «мовної імперіалізації», коли англійська витісняє національні та регіональні мови з важливих сфер прийняття рішень [31]. Саме офіційні установи – парламенти, уряди, суди, міністерства – стають полем, де вирішується, чи буде англійська інтегрована як допоміжна мова міжнародної комунікації, чи як фактична основна мова управління, що може звужувати простір для інших мов.

Український контекст останніх років є одним з найяскравіших прикладів інституційного оформлення статусу англійської мови в офіційних установах. Прийнятий 4 червня 2024 року Закон України № 3760-IX «Про застосування англійської мови в Україні» юридично закріплює англійську як одну з мов міжнародного спілкування на території держави та визначає сфери її застосування в публічному житті – насамперед у діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, системи освіти, охорони здоров'я, транспорту, туризму, сфери послуг. О. Павлусенко, аналізуючи проєкт цього закону, показала, що його поява є логічним кроком у межах євроінтеграційного курсу: англійська розглядається як інструмент підвищення конкурентоспроможності українських інституцій та громадян, а також як засіб поглиблення інтеграції до європейських і євроатлантичних структур. У вже чинній редакції закону закріплено вимоги до рівня володіння англійською для низки посад – зокрема, частини керівників центральних органів виконавчої влади, дипломатичної служби, суддів, вищих військових посадовців, очільників місцевих державних адміністрацій [20].

Системний погляд на англійську мову в публічному управлінні пропонує І. Озьмінська. Дослідниця порівнює підходи до використання англійської в органах влади країн ЄС, Великої Британії, Канади і робить висновок, що в демократичних системах англійська в офіційних установах виконує дві ключові функції: забезпечує участь держави в глобальних процесах і водночас підтримує відкритість та прозорість внутрішнього управління (через англійськомовні версії сайтів, звітів, урядових програм). Для України, за І. Озьмінською, актуальним є

поєднання цих функцій зі збереженням провідної ролі державної мови та виконанням зобов'язань у сфері захисту мов національних меншин, передбачених європейськими конвенціями та посібниками з мовної політики [60].

Інституціоналізація англійської мови в офіційних установах України проявляється не лише в законі, а й у розвитку системи професійного навчання для державних службовців. Національне агентство України з питань державної служби, як свідчать офіційні переліки програм підвищення кваліфікації за 2024 рік, погоджує та підтримує реалізацію спеціальних програм «Англійська мова в професійній діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування» й «Англійська мова в публічному управлінні», орієнтованих на категорії «Б» і «В» державної служби. Метою таких курсів є не просто мовна підготовка, а формування здатності готувати англійськомовні службові листи, брати участь у міжнародних зустрічах, представляти інституцію на англійськомовних заходах, працювати з англійськомовними нормативними документами й аналітичними звітами. Подібні програми свідчать про перехід від символічного визнання важливості англійської до практичної інтеграції її в щоденну діяльність офіційних установ.

Разом з тим, у згаданих працях наголошується, що домінування англійської не повинно перетворюватися на інструмент виключення громадян, які нею не володіють, із доступу до інформації й можливостей участі в управлінні. Саме тому в демократичних державах англійськомовні версії документів і сайтів зазвичай доповнюють, а не замінюють матеріали державною мовою, а роль професійних перекладачів і перекладацьких служб у парламенті, уряді, міністерствах набуває особливої ваги. Водночас сучасні дискусії вказують на потребу балансування між прагматичними перевагами англійської мови в офіційних установах та збереженням мовного різноманіття. М. Вайдел, аналізуючи реалізацію мовних прав у багатомовних освітніх середовищах, показує, що переорієнтація на англійську як «мову успіху» може невидимо зменшувати статус інших мов і послаблювати відчуття включеності у носіїв меншинних мов [69]. У контексті

офіційних установ це означає, що запровадження англійської для потреб міжнародної комунікації має супроводжуватися чіткими гарантіями функціонування державної мови, виконанням зобов'язань щодо мов національних меншин і прозорими правилами мовного режиму в адміністративних процедурах.

Отже, англійська мова в офіційних установах сьогодні виступає багатовимірним феноменом. У міжнародних організаціях, структурах ЄС, НАТО вона фактично забезпечує комунікативний «кістяк» взаємодії між державами та інституціями, дозволяючи долати мовні бар'єри й прискорювати ухвалення рішень. У національних системах публічного управління, зокрема в Україні, англійська дедалі більше інтегрується в правову архітектуру, систему вимог до посад, професійне навчання державних службовців і практики прозорості та відкритості органів влади для міжнародних партнерів. Водночас дослідники наголошують на необхідності збереження балансу. Англійська як «мова глобального публічного простору» не має підміняти собою державну мову та інші мови, що історично й культурно закорінені в конкретних суспільствах. Від того, наскільки вдало офіційні установи інтегрують англійську як інструмент міжнародної комунікації, не порушуючи принципів мовної рівності та прав людини, значною мірою залежатиме якість демократичного врядування, ефективність участі держав у глобальних процесах і відчуття мовної справедливості у громадян.

2.4. Взаємодія англійської з етнічними мовами

Взаємодію англійської мови з етнічними мовами сьогодні розглядають як один із ключових вимірів сучасного мультилінгвізму, адже саме через контакти глобальної мови з локальними мовами спільнот проявляються як можливості соціальної мобільності, так і ризики мовної маргіналізації. У європейському контексті, який детально описує В. Пономаренко, багатомовність постає радше нормою, ніж винятком. Державні мови, регіональні та мови національних меншин співіснують у спільному комунікативному просторі, а англійська дедалі частіше виконує роль додаткового наднаціонального коду, який пронизує

освітню, медійну та економічну сфери [21]. Така ситуація створює складну конфігурацію «мовної екології», в якій етнічні мови залишаються ключовими маркерами ідентичності, тоді як англійська символізує доступ до глобальних ресурсів, освіти й ринку праці. Дж. Гатсон, аналізуючи вплив англійської в цифрову епоху, підкреслює, що домінування глобальної мови може одночасно відкривати нові канали комунікації та посилювати ризики витіснення мов меншин із престижних доменів. Саме тому питання взаємодії англійської з етнічними мовами дедалі частіше розглядається не лише як лінгвістичне, а й як соціально-політичне та правозахисне [51].

У сучасних теоретичних підходах до аналізу цієї взаємодії акцент зміщується від простої опозиції «домінантна – підпорядкована мова» до дослідження складних практик білінгвізму, диглосії, трансферу та трансленгвінгу. Т. Лелека, спираючись на концепції *international English* і *English as a lingua franca*, показує, що англійська дедалі частіше функціонує як спільний комунікативний ресурс різних спільнот, а не як «чужа» національна мова, при цьому співіснує з локальними етнічними мовами в одному комунікативному просторі [16].

У глобальному вимірі взаємодія англійської з етнічними мовами найяскравіше проявляється в освітніх системах та цифровому просторі. Дж. Гатсон, аналізуючи збереження мовного різноманіття в цифрову добу, зазначає, що домінування англійської в інтернеті, на наукових платформах і в соціальних мережах створює суттєві переваги для її носіїв, але водночас може призводити до «невидимості» мов меншин, якщо для них не створюються власні цифрові простори [51]. У глобальних рекомендаціях ЮНЕСКО щодо багатомовної освіти та підтримки корінних мов окремо підкреслено, що навчання англійською або іншою світовою мовою має будуватися за принципом «додавання», а не «заміщення» етнічної мови: учень спершу отримує міцну базу рідною мовою, англійська інтегрується як додатковий ресурс для розширення освітніх і професійних можливостей. Отже, на цьому рівні взаємодія англійської з

етнічними мовами розглядається як потенційно синергійна, але така, що потребує чіткої політики та інституційної підтримки [66].

Показовими в цьому сенсі є дослідження взаємодії англійської з етнічними мовами в африканських, азійських і тихоокеанських суспільствах. А. Кпака, аналізуючи мовну ситуацію в Сьєрра-Леоне, показує, що англійська як офіційна мова співіснує з численними корінними мовами, але фактичний розподіл доменів часто закріплює за англійською престижні сфери – адміністрацію, вищу освіту, медіа, – тоді як етнічні мови обмежуються родинним спілкуванням і локальними практиками. У дослідженні про збереження місцевих мов в Східній Індонезії вказано, що одночасне навчання англійською та місцевими етнічними мовами можливе за умови цілеспрямованої політики: створення двомовних навчальних програм, підготовки вчителів, які володіють англійською та місцевою мовою, а також підтримки громадських ініціатив з документування й популяризації локальних мовних практик.

Інший важливий кейс – співіснування англійської з корінними мовами в колоніальному та постколоніальному контексті. Ф. Смайт у статті про видимість мов меншин на прикладі Франції та Аотеароа Нової Зеландії розглядає, як історично запроваджене англomовне шкільництво для маорі та домінування французької в освітній системі Франції призвели до довготривалих негативних наслідків для результатів навчання та статусу корінних мов. Водночас автор зазначає, що саме через продуману взаємодію англійської або іншої домінантної мови з етнічною – внесення маорі чи регіональних мов до шкільних програм, у публічний простір, медіа – можливо поступово відновлювати їхню видимість і престиж [64]. Аналогічно, в освітніх матеріалах про включення мов меншин для інклюзії наголошено, що діти нерідко змушені працювати одразу з двома «чужими» мовами – регіональною (наприклад африкаанс) і англійською, – тоді як їхні рідні етнічні мови залишаються на периферії, що створює додатковий когнітивний і соціальний тиск. У всіх цих випадках питання полягає не в самій присутності англійської, а в тому, чи забезпечені інституційні механізми підтримки етнічних мов, із якими вона взаємодіє.

На мікрорівні освітніх практик взаємодію англійської та етнічних мов учені дедалі частіше описують через поняття трансленгвінгу. Дослідження з фокусом на студентів із корінних спільнот показують, що молодь активно використовує ресурси рідної мови для осмислення й продукування англомовних текстів, навіть якщо формальні вимоги навчання орієнтуються на «чисту» англійську. У нещодавній праці Д. Койл та колег акцент зроблено на тому, що впровадження підходів *English as a Lingua Franca* в плюрилінгвальних класах дозволяє не лише визнавати легітимність етнічних мов, а й цілеспрямовано використовувати їх як ресурс для навчання англійської, формування критичної мовної свідомості й міжкультурної компетентності [38]. Отже, на рівні класної кімнати взаємодія між англійською та етнічними мовами може набувати емансипативного характеру – за умови, що педагоги перестають сприймати рідні мови учнів як «перешкоду» і натомість інтегрують їх у навчальний процес.

Європейський досвід також засвідчує різні моделі співіснування англійської з етнічними мовами. В. Пономаренко, аналізуючи лінгвістичну мапу Європи, показує, що в таких країнах, як Велика Британія, Іспанія, Німеччина чи Франція, регіональні та меншинні мови (валлійська, баскська, лужицькі, окситанська тощо) формально мають певну юридичну підтримку, однак перебувають у кризовому стані через обмежене використання в офіційному та освітньому просторах [21]. На цьому тлі англійська (а також французька чи німецька) виступає мовою широких можливостей, яка, з одного боку, забезпечує доступ до загальнонаціональних ресурсів, а з іншого – витісняє етнічні мови з повсякденного спілкування молоді й сучасних цифрових практик. Водночас у працях І. Фельцан, присвячених моделі багатомовної освіти в Європі, підкреслено, що за умов гуманістично орієнтованої освітньої політики можливо поєднувати високий рівень володіння англійською з системною підтримкою регіональних та меншинних мов – через двомовні програми, навчання предметів двома мовами й захист мовних прав громад [23].

Отже, взаємодія англійської мови з етнічними мовами в сучасному світі має амбівалентний характер. З одного боку, англійська виступає потужним

ресурсом соціальної мобільності, інструментом міжнародної комунікації та участі в глобальних освітніх і професійних мережах. Дослідження свідчать, що в умовах продуманої мовної політики й багатомовної освіти англійська може ефективно інтегруватися в шкільні програми, не витісняючи етнічні мови, а доповнюючи їх. З іншого боку, деякі праці переконливо показують, що без спеціальних політичних і педагогічних механізмів така взаємодія може призводити до поступової маргіналізації мов меншин, їхньої «невидимості» в освіті, медіа й цифровому середовищі. Тому завдання сучасної мовної політики – і в Україні, і в Європейському Союзі, і в ширшому глобальному контексті – полягає не в протиставленні англійської етнічним мовам, а у створенні умов для їхньої рівноправної взаємодії: коли англійська забезпечує глобальну залученість, а етнічні мови залишаються живими носіями культурної пам'яті, локальної солідарності та унікальних способів осмислення світу.

2.5. Соціолінгвістичне опитування про знання англійської та інших мов

Для з'ясування мовної ситуації в ЄС через призму бачення носіїв мов нами було проведено соціолінгвістичне дослідження. У ньому взяли участь дві малі соціальні групи – респонденти з України (n=22) та з Англії (n=20), відповіді яких на питання ми порівнювали за допомогою уніфікованої анкети «Мовна ситуація у малій соціальній групі» (Додаток А). Обидві вибірки були співвідносними за віком. Переважно це молоді люди віком від 19 до 35 років (середній вік приблизно 25 років), які навчаються або працюють у сфері освіти, інформаційних технологій, обслуговування та креативних індустрій. Українська група складалася з 14 жінок і 8 чоловіків, здебільшого народжених у центральних і західних регіонах України. Частина з них проживає на території України, частина – тимчасово перебуває в країнах Європейського Союзу в зв'язку з обставинами повномасштабної війни. Респонденти з Англії становили 11 жінок і 9 чоловіків, які народилися переважно в різних регіонах Англії та наразі мешкають у середніх і великих містах, таких, як Лондон, Бірмінгем, Манчестер, Лідс та ін.

Анкета передбачала відповіді на питання із низки блоків, що дають змогу дослідити індивідуальні та групові мовні практики. Зокрема, ми вивчали мовне походження (рідна мова), контекст і вік засвоєння другої мови, мови шкільного та університетського навчання, форми володіння різними мовами (читання, письмо, спілкування, сприймання на слух, офіційні виступи), мови повсякденного спілкування в різних контекстах (сім'я, побут, робота, коло друзів), мови, що використовуються для читання художньої та спеціальної літератури, а також мовні практики всередині малої соціальної групи (приватне спілкування, вирішення поточних справ, офіційні події, міжгрупова взаємодія тощо). Крім того, у дослідженні приділено увагу використанню місцевих діалектів, соціальних жаргонів та ставленню до мовної політики в ЄС – зокрема, поширення англійської та української мов. На завершення респонденти визначали мовний статус своєї групи, а також чинники, які впливають на вибір мови спілкування в конкретному соціальному середовищі.

Щодо рідної мови (питання 1), більшість українських респондентів – 20 з 22 осіб (91%) – вказали українську як свою єдину рідну мову. Решта двоє респондентів (близько 9%) зазначили дві рідні мови – українську та російську, пояснивши це тим, що з дитинства використовували обидві мови паралельно в родинному спілкуванні. Це свідчить про часткову наявність досвіду природного двомов'я в українській вибірці, що є характерним для окремих регіонів України, зокрема тих, де історично побутувала змішана мовна ситуація. Натомість усі 20 респондентів із Великої Британії (100%) беззаперечно визначили англійську мову як свою єдину рідну, що вказує на високий ступінь одномовності британської вибірки в цьому аспекті. Таким чином, обидві групи є мовно однорідними щодо рідної мови, хоч українська група показує більшу варіативність завдяки поширеному явищу двомовного побуту.

У контексті засвоєння другої мови (питання 2) зафіксовано певні розбіжності між групами. Серед українських респондентів 8 осіб (36,4%) вказали, що почали вивчати другу мову в ранньому дитинстві – через родинне середовище, заняття в дошкільних гуртках або відвідування двомовного

дитсадка. Найбільша частка – 12 осіб (54,5%) – асоціює початок вивчення другої мови з шкільним періодом, зокрема з уроками англійської мови в початковій або середній школі. Ще 2 респонденти (9,1%) відзначили, що активно почали опановувати другу мову вже у вищому навчальному закладі, де поглиблено вивчали англійську, польську або німецьку з професійною метою.

Для респондентів з Англії результати свідчать про виражену тенденцію до засвоєння другої мови в ранньому віці. Зокрема, половина вибірки – 10 осіб (50%) – вказали, що друга мова з'явилася в їхньому житті ще в дошкільному віці, переважно через сімейне середовище, міжнародні школи або програми двомовної освіти (основними мовами були французька або іспанська). Ще 7 осіб (35%) розпочали вивчення другої мови у школі, найчастіше як обов'язкового навчального предмету. Решта 3 респонденти (15%) зазначили, що друга мова з'явилася у їхньому лінгвістичному репертуарі вже під час навчання у ЗВО, коли мова стала необхідною для професійної або академічної діяльності (рис. 2.1).

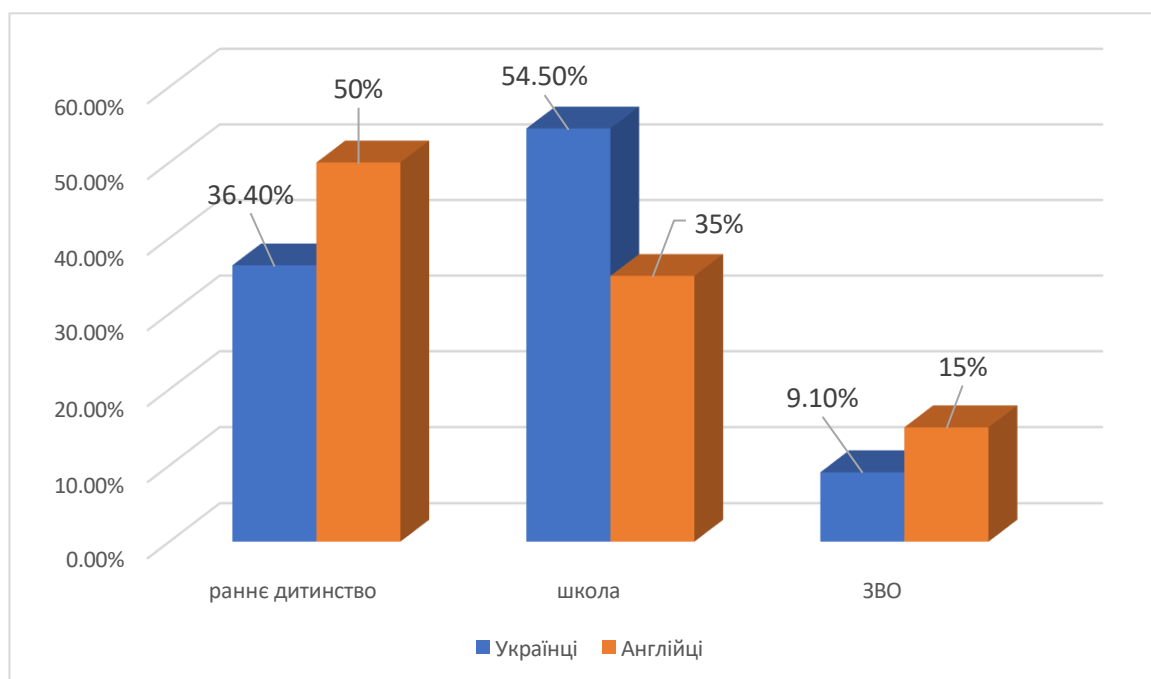

Рис. 2.1. Час засвоєння другої мови серед досліджуваних

Щодо мови навчання у шкільний період (питання 3), українські респонденти виявили значну однорідність: 21 із 22 осіб навчалися у школах з українською мовою викладання. Це свідчить про впровадження державної мовної політики, яка останні десятиліття послідовно утверджувала українську як

основну мову освіти, особливо в центральних та західних регіонах, звідки походить більшість учасників вибірки. Лише один респондент повідомив про комбінований досвід. У початковій школі навчання велося російською, а у старших класах – українською, що відповідає типовій мовній динаміці для перехідних періодів у системі освіти. Це також вказує на історичну мовну варіативність і трансформацію мовної політики в Україні протягом останніх десятиліть.

У британській групі всі 20 респондентів отримали шкільну освіту англійською мовою, що є цілком очікуваним з огляду на статус англійської як державної мови та мови навчання у Великій Британії. Проте четверо з них згадали про окремі шкільні предмети або освітні ініціативи, пов'язані з вивченням або підтримкою регіональних мов – валлійської, ірландської або мов корінних народів. Утім, ці мови мали допоміжний, факультативний або культурно-символічний статус і не були основною мовою навчального процесу. Це підкреслює наявність деяких елементів підтримки мовного різноманіття у британській освітній системі, хоча англійська залишається її домінуючою складовою.

Що стосується мови навчання у закладах вищої освіти (питання 4), серед українських учасників 16 осіб повідомили, що здобували вищу освіту переважно українською мовою. Це відповідає загальнонаціональній тенденції україномовної вищої освіти, особливо у державних ЗВО. Водночас 6 респондентів описали досвід двомовного навчання, де частина курсів викладалася англійською. Така практика характерна передусім для спеціальностей, пов'язаних з ІТ, міжнародними відносинами, бізнесом та маркетингом, де англійська активно інтегрується в навчальні програми як інструмент міжнародної комунікації та професійної підготовки.

У британській вибірці ситуація є дещо схожою за домінуванням англійської. 15 осіб вказали, що все навчання у ЗВО відбувалося виключно англійською. Ще 5 респондентів мали досвід часткового використання інших європейських мов (французької, німецької, іспанської) у межах програм

перекладу, філологічних факультетів або навчання за програмою обміну Erasmus. Проте навіть у таких випадках англійська залишалася основною мовою академічної комунікації, що ще раз засвідчує її статус як універсального академічного інструмента у Великій Британії. Таким чином, хоча в обох країнах англійська відіграє провідну роль у вищій освіті, українська система демонструє поступове зростання двомовних практик у певних галузях, що свідчить про європейську інтеграцію та глобалізацію освітнього простору.

Аналіз відповідей на питання 5-6, що стосувалися форм володіння українською та англійською мовами, виявляє очікувано високий рівень компетентності респондентів у рідних мовах, а також певну асиметрію у володінні другою мовою між українською та британською вибірками. Серед українських учасників усі 22 респонденти без вагань зазначили повне володіння українською мовою в усіх основних формах: читання, аудіювання, усне спілкування в побуті, письмова комунікація. Це свідчить не лише про рідномовний статус української для більшості, але й про сформовану функціональну грамотність, яка охоплює як особисте, так і професійне мовлення. Ці дані підкріплює те, що 16 осіб додатково вказали на здатність виступати публічно українською мовою (доповіді, презентації, публічні обговорення), тобто володіють офіційними, публічними реєстрами мови. Водночас 6 респондентів схарактеризували свою здатність до публічних виступів як обмежену, вказавши на залежність від тематики або на наявність бар'єру впевненості в офіційних ситуаціях.

Щодо англійської мови, українська група виявила більш різномірні показники. Усі 22 респонденти вміють читати англійською, але 5 з них наголосили, що цей процес повільний і супроводжується частим зверненням до словника. Це вказує на наявність академічного контакту з мовою (особливо під час читання літератури), але з обмеженою мовною автоматизацією. Значна частина вибірки (19 осіб) впевнено сприймає англійську інформацію на слух – наприклад, під час перегляду фільмів, прослуховування лекцій або подкастів. Усне мовлення на побутовому чи професійному рівні доступне 17 респондентам,

тобто трохи меншій частині вибірки, що може вказувати на нерівномірність мовної практики у щоденних ситуаціях. Письмова англійська (від ділової комунікації до академічних текстів) є доступною для 18 учасників, що свідчить про активне використання англійської в професійній або навчальній діяльності. Найменше респондентів – 10 – впевнено здійснюють офіційні виступи англійською мовою, тоді як інші уникають подібних ситуацій або зазначають високий рівень напруження. Таким чином, англійська в українській групі виконує роль функціональної другої мови, але не в усіх сферах досягає однакового рівня впевненості.

У британській вибірці форми володіння англійською є всеохопними. Усі 20 респондентів позначили абсолютну компетентність у читанні, аудіюванні, письмі, щоденному усному спілкуванні та офіційних виступах. Цей показник логічно відображає англійську як рідну мову в мовному середовищі, де вона домінує не лише як засіб міжособистісного, а й як універсальний інструмент професійного, академічного та адміністративного спілкування.

Щодо української мови, картина кардинально інша. 17 з 20 британських респондентів не володіють жодною її формою. Лише троє зазначили наявність мінімальних знань: один – базове розуміння письмових фраз, двоє – елементарне усне мовлення, що пов'язане з їхнім досвідом участі в міжнародних програмах або роботі з українськими партнерами. Цей розрив в обізнаності з українською мовою підкреслює асиметричність лінгвістичних потреб між обома групами. Якщо українці змушені засвоювати англійську як мову глобальної комунікації, то англومовні респонденти вдаються до української лише в рідкісних випадках.

Щодо володіння іншими мовами (питання 7), то в обох групах спостерігається відносно схожий показник мультилінгвізму. Серед українських респондентів 9 осіб повідомили про володіння додатковими мовами, серед яких найчастіше згадані польська, німецька, французька, іноді іспанська. Як правило, рівень володіння охоплює читання і базове сприйняття на слух, що характерно для пасивної компетентності, отриманої через формальну освіту або частковий досвід спілкування. У британській групі таких респондентів трохи більше –

11 осіб. Вони зазвичай володіють французькою, іспанською або німецькою мовами на функціональному рівні, іноді завдяки навчанню у школі або досвіду стажування, волонтерства, участі в програмах Erasmus. У кількох випадках згадано досвід проживання у відповідних країнах, що сприяв вищому рівню практичної мовної компетентності. Таким чином, обидві групи демонструють мультилінгвальні прагнення, хоч у британській групі вони частіше пов'язані з мобільністю в межах Європи, тоді як в українців – із сусідніми країнами та освітнім контекстом.

Аналіз мовних практик у повсякденному житті респондентів (питання 8 – 13) виявив як очікувані тенденції, що відповідають домінуванню рідної мови в побутовому спілкуванні, так і деякі несподівані відхилення, пов'язані з індивідуальними життєвими ситуаціями або контекстами багатомовного середовища. У сфері сімейного спілкування (питання 8) абсолютна більшість українських учасників (18 осіб) зазначили, що вдома послуговуються переважно українською мовою. Це підтверджує стабільність функціонування української як домінантної мови в інтимному та емоційно значущому середовищі родини. Водночас троє респондентів описали змішані мовні сценарії, які включають як українську, так і російську мову. Такі гібридні практики пояснено або багатомовним складом родини (наприклад, коли окремі покоління звикли до різних мов), або темпорально-контекстуальним вибором мови залежно від ситуації. Ще одна респондентка вказала на систематичне використання англійської мови вдома через партнерство з іноземцем, що свідчить про актуальність мовної адаптації в умовах міжкультурного співжиття.

У британській групі ситуація очікувано однорідна. 19 із 20 респондентів використовують англійську як основну мову спілкування в сім'ї. Така тотальність підтверджує англійську як рідну та соціально універсальну мову. Лише одна респондентка повідомила про двомовне побутове спілкування (англійська й польська) в контексті шлюбу з громадянином Польщі, що демонструє гнучкість мовних практик у міжкультурному шлюбі. Цей випадок є

винятком, але показовим у контексті розширення мовної свідомості під впливом особистого досвіду.

Мовна поведінка у сферах побуту поза домом – таких, як транспорт, магазини, сфери обслуговування (питання 9) – в українській групі також здебільшого залишається в межах української мови. 19 респондентів вказали її як основну. Це свідчить про стабільну мовну інтеграцію української в суспільні сфери щоденного вжитку, зокрема в умовах післяреволюційних змін, реінтерпретації мовної політики й прагнення мовної ідентичності. Водночас троє респондентів обрали варіант «інша відповідь», що деталізувався так: двоє зазначили, що за межами України, особливо в ЄС, надають перевагу англійській як мові міжнародного спілкування в побутових ситуаціях (транспорт, аеропорти, кафе), тоді як одна особа зауважила, що продовжує використовувати російську в комунікації з літніми родичами або окремими знайомими, які не володіють українською. Це свідчить про збереження індивідуальних мовних траєкторій, зумовлених не лише мовною політикою, а й факторами емоційної близькості, традицій і побутових потреб.

Британські респонденти демонструють одностайну мовну практику в щоденній побутовій сфері. Усі 20 учасників зазначили, що «як правило» послуговуються англійською мовою. Це цілком очікувано в умовах мовної одноманітності та переважання англomовного середовища. Лише двоє з них згадали про періодичне вживання основних фраз іншими мовами (найчастіше французькою) під час подорожей. Це підтверджує функціональну багатомовність, яка реалізується ситуативно – здебільшого в туристичних або формально-комунікативних контекстах, але не є звичною складовою побуту в межах країни.

У сфері професійної діяльності або навчання (питання 10) чітко простежується контраст між мовною ситуацією в українській та британській групах, зокрема щодо ступеня використання другої мови як інструмента робочої комунікації. Українські респонденти продемонстрували яскраві ознаки функціонального білінгвізму, що особливо проявляється в контексті

глобалізації, інтеграції в міжнародне освітнє й професійне середовище та загальної тенденції до посилення ролі англійської мови в публічній і діловій комунікації. Тринадцять з двадцяти двох опитаних українців (59,1%) зазначили, що основною мовою робочої або навчальної взаємодії для них залишається українська, однак періодично вони вдаються до англійської мови – переважно у випадках листування, оформлення документів, участі в онлайн-зустрічах або переговорах з іноземними партнерами. Це свідчить про гнучке та цільове використання англійської у межах професійного контексту без її повного домінування.

Семеро інших респондентів (31,8%) описали ситуацію як майже збалансовану. Мови використовуються залежно від характеру завдання або комунікативної ситуації. Наприклад, внутрішня комунікація в колективі, ведення документації та більшість формальної роботи відбуваються українською, водночас проведення мітингів, презентацій або обговорень із залученням іноземних учасників – англійською. Такий розподіл свідчить про розвинену мовну адаптацію до умов сучасного мультикультурного професійного середовища. Ще двоє респондентів (9,1%) взагалі позначили англійську як домінантну мову в роботі або навчанні, що пояснюється їхньою зайнятістю в міжнародних компаніях або проєктах, а також форматом віддаленої співпраці із закордонними замовниками. Таким чином, ця підгрупа фактично перебуває в англomовному професійному полі, що формує унікальний лінгвістичний профіль і часто супроводжується повним або частковим витісненням української з робочого дискурсу.

Натомість британські респонденти виявили одностайність щодо базового мовного режиму. Всі 20 учасників зазначили, що англійська є їх основною мовою у сфері роботи або навчання. Це цілком очікувано в межах англomовного суспільства, де англійська не лише виступає рідною, а й інституційною та академічною мовою. Водночас шестеро з двадцяти (30%) зауважили, що в окремих аспектах професійної діяльності їм доводиться використовувати інші мови – переважно для листування, клієнтської підтримки або виконання завдань,

пов'язаних із навчанням іноземних мов, участю в обмінах чи роботі в мультикультурних командах. Однак навіть у таких випадках англійська безумовно зберігає позицію мови-ядра, а використання інших мов є додатковим функціональним ресурсом, а не конкурентною альтернативою (рис. 2.2).

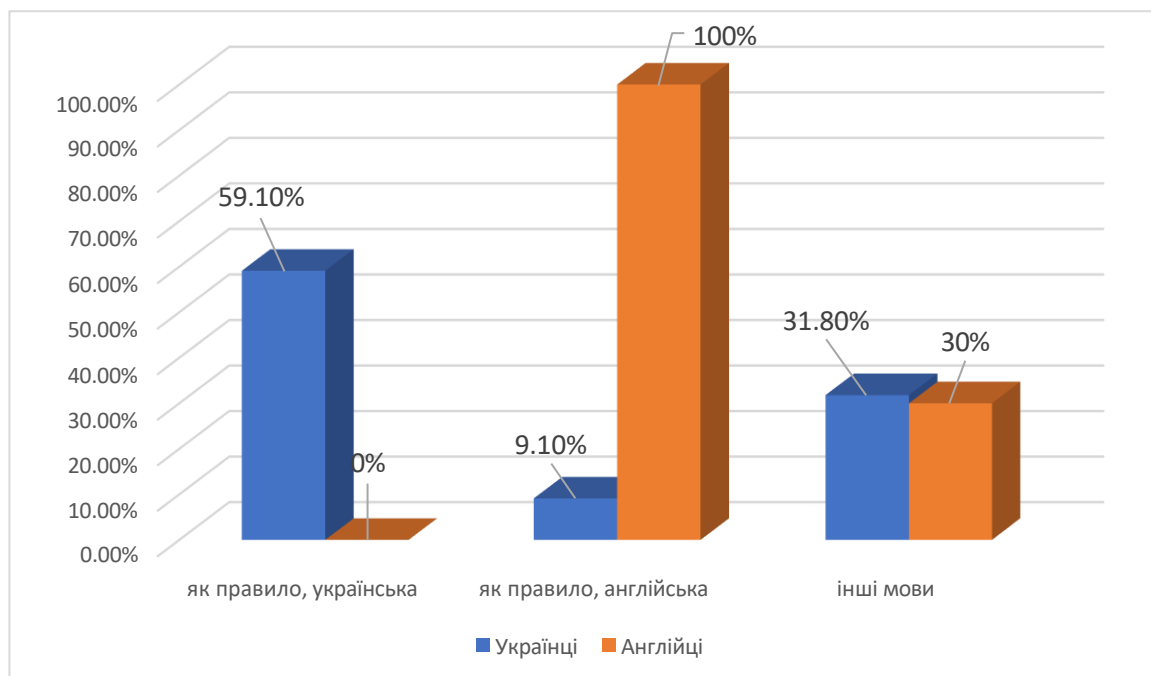

Рис. 2.2. Мови спілкування на роботі

У сфері дружнього, неформального спілкування (питання 11) результати анкетування виявили як очікувані, так і концептуально важливі відмінності між українською та англійською вибірками, що стосуються мовної гнучкості, соціолінгвістичних практик і тенденцій глобалізації. Серед українських респондентів більшість (14 осіб або 63,6%) зазначили, що основною мовою спілкування у колі друзів для них є українська. Це відповідає сучасному мовному тренду в Україні, зокрема в середовищі молоді, де українська мова відіграє не лише роль державної, а й дедалі частіше стає мовою особистої ідентичності, культурної належності та комунікаційного вибору у приватному просторі.

Водночас троє респондентів (13,6%) описали ситуацію як варіант побутового білінгвізму, що проявляється у змішуванні української та російської в дружньому спілкуванні. Такий феномен характерний для частини респондентів, чиє оточення або родинні зв'язки передбачають двомовне середовище, або у тих випадках, коли спілкування відбувається з людьми

старшого покоління чи вихідцями з регіонів із сильним впливом російської мови. Це вказує на наявність нерівномірного переходу до повністю україномовного побутового простору.

Цікавим є також те, що п'ятеро респондентів (22,7%) підкреслили, що досить часто спілкуються англійською в дружньому колі. При цьому йдеться не лише про іноземних друзів або знайомих, а й про змішані міжнародні компанії, активну участь в онлайн-спільнотах або подорожі, де англійська функціонує як *lingua franca*. Це свідчить про поступове включення англійської до соціального лінгвістичного репертуару української молоді, де вона набуває ролі своєрідного «соціального коду», що сигналізує про відкритість до інтернаціонального досвіду, дотичність до глобалізованих мереж і компетентність у міжкультурній комунікації. У цьому контексті англійська перестає бути виключно «іноземною мовою» і стає функціональною частиною мовної поведінки в неформальному середовищі.

Натомість англійська вибірка виявила цілковиту однорідність у відповідях: усі 20 респондентів (100%) зазначили, що англійська є основною мовою спілкування в колі друзів. Це природно з огляду на статус англійської як домінантної мови у Великій Британії та відсутність істотних внутрішніх альтернатив. Лише четверо респондентів (20%) зауважили, що в міжнародних студентських колективах вони іноді перемикаються на інші мови, зокрема французьку, іспанську чи польську, однак подібне перемикання коду має радше ситуативний характер і не впливає на загальну мовну картину. Англійська тут залишалася незаперечною універсальною мовою комунікації навіть у багатомовних середовищах.

Аналіз відповідей на питання 12–13, що стосуються мовних практик читання спеціальної та художньої літератури, виявляє цікаві відмінності у мовному виборі між українською та британською вибірками, зокрема в контексті академічної, професійної й культурної самореалізації. У сфері фахового читання українські респонденти виявляють досить гнучку й адаптивну модель мовної поведінки. Зокрема, 10 з 22 опитаних (45,5%) зазначили, що читають спеціальну

або професійну літературу переважно українською. Це стосується як навчальних матеріалів, так і науково-популярних видань, доступних у перекладі або виданих українськими авторами. Такий вибір частково пов'язаний із професійною діяльністю в українськомовному середовищі, а також з національними освітніми стандартами, що стимулюють розвиток україномовної термінології.

Разом з тим, 8 респондентів (36,4%) заявили про змішаний режим читання, при якому частина джерел опрацьовується українською, а частина – англійською. Це свідчить про те, що більшість молодих фахівців перебувають у полі двомовної академічної культури, де знання англійської необхідне для доступу до міжнародних джерел, новітніх досліджень і сучасної термінології. Така мовна стратегія демонструє водночас і практичну гнучкість, і прагнення залишатися інтегрованим у глобальний професійний контекст. Ще четверо українців (18,2%) вказали англійську як основну мову читання спеціальної літератури, мотивуючи це потребою бути в курсі нових публікацій, яких ще немає в українському перекладі, а також вищим рівнем довіри до першоджерел. Це особливо актуально для сфер ІТ, бізнесу, медицини, педагогіки або креативних індустрій, де англomовна література часто є домінантною.

Щодо читання художньої літератури, розподіл виглядає трохи інакше. Більшість українських респондентів (12 осіб або 54,5%) повідомили, що читають переважно українською. Це підкреслює підвищений інтерес до україномовного книжкового простору, розвиток національного літературного ринку та зростання культурної самоідентифікації через мову. Водночас шість осіб (27,3%) зазначили, що читають як українською, так і англійською, залежно від жанру, наявності перекладу або особистих уподобань. Подібний білінгвізм вказує на готовність споживати культурні продукти в оригіналі, водночас зберігаючи прив'язаність до рідної мови. Ще четверо респондентів (18,2%) регулярно читають художню літературу англійською, причому мова йде не лише про навчальну потребу, а й про естетичне задоволення від автентичного стилю улюблених англomовних авторів. Це може також включати класичну та сучасну

прозу, публіцистику, а також періодику (наприклад, англomовні блоги, журнали, колонки).

У британській групі ситуація очікувано більш уніфікована. У сфері професійного читання абсолютна більшість (85%) використовує англійську як головну робочу мову. Це відображає національну монологістичну норму в професійній і освітній комунікації, підтримувану широкою доступністю якісних джерел англійською. Проте троє респондентів (15%) вказали, що регулярно читають спеціальні матеріали іншими мовами – зокрема французькою, німецькою або шведською – через професійну специфіку (наприклад, робота з перекладом, лінгвістика, європейські правові системи). Це вказує на те, що навіть у загалом монологістичному середовищі існує певна мультилінгвальна практика, обумовлена фаховими інтересами.

Щодо художньої літератури та періодики, 17 англійців (85%) читають здебільшого англійською. Така однорідність також пояснюється культурною домінантою англійської мови у власній країні. Водночас троє респондентів (15%) зазначили, що епізодично читають твори іншими мовами – іспанською, японською або тими мовами, які вони вивчали. Це, однак, є скоріше винятком, що пов'язаний із особистим захопленням або вивченням мови, а не з потребою або регулярною практикою.

Аналіз відповідей на запитання блоку 14–20 анкети дає змогу простежити мовні практики в малій соціальній групі – тобто в найближчому студентському, професійному або дружньому середовищі респондентів – та виявити значущі відмінності між українською та британською вибірками. Цей рівень спілкування є особливо показовим, оскільки він поєднує неформальну взаємодію (приватні розмови, відпочинок) із формальними і напівформальними ситуаціями (зустрічі, навчання, публічні виступи).

В українській вибірці приватне спілкування переважно ведеться українською, оскільки 18 із 22 респондентів (81,8%) вказали саме її як основну. Така мовна поведінка підкреслює національно орієнтовану ідентичність молоді, особливо в умовах після 2022 року, коли українська мова почала ще більше

утверджуватись як символ солідарності й культурної стійкості. Однак три учасники (13,6%) зазначили білінгвальне використання української та англійської, що свідчить про мультикультурний склад їхніх груп (зокрема у випадках навчання з іноземними студентами). Один респондент відзначив присутність українсько-російського суржику як залишкового явища.

У британській вибірці спостерігається майже абсолютна одномовність. Англійська є мовою приватного спілкування для всіх 20 респондентів (100%). Тільки кілька осіб згадали про спорадичне використання інших мов у франкомовному або мультикультурному контексті (наприклад, під час студентських обмінів).

Українці у 15 випадках (68,2%) використовують українську як мову щоденних справ (домовленості, організація подій). Ще 7 респондентів (31,8%) вказали на вставки англійської, особливо при використанні термінології, назв проєктів, інструментів або при роботі у спільному Google-документі, листуванні тощо. Це свідчить про поширену функціональну двомовність. Англійська використовується не як мова емоційної взаємодії, а як інструмент професійної зручності.

Британці, знову ж таки, користуються виключно англійською: жоден респондент не вказав жодної іншої мови як регулярного інструменту організаційної комунікації.

В українській групі для неформальних зустрічей і відпочинку основною мовою лишається українська, однак англійська «вмикається» ситуативно, зокрема під час участі іноземних студентів або гостей. Це свідчить про адаптивність і гостьову модель комунікації: мова змінюється відповідно до складу учасників, виявляючи відкритість до міжкультурного діалогу.

У британській групі всі подібні ситуації – відпочинок, зібрання, студентські вечірки – відбуваються англійською. Інші мови не фігурують як активна частина цієї взаємодії, а лише як фрагментарна присутність у контекстах мобільності.

В українських респондентів офіційні події – виступи на факультеті, заходи від імені групи, участь у конференціях – здебільшого відбуваються українською, що пояснюється як правовим статусом мови, так і освітнім стандартом. Лише в окремих випадках використовувалася англійська, зазвичай для презентацій на міжнародних платформах (наприклад, Erasmus+, Youth Exchanges).

Англіїці в усіх випадках користуються рідною мовою, навіть у міжнародних проєктах, де їх англійська – *lingua franca* для інших учасників. Це ще раз демонструє центричність і привілейованість англійської у глобальному контексті.

Майже всі українські студенти зазначили, що навчання ведеться українською, однак 6 респондентів (27,3%) мають досвід вивчення окремих дисциплін англійською – наприклад, міжнародне право, менеджмент, медицину. Це вказує на поширення англомовних освітніх програм або принаймні курсів в рамках інтернаціоналізації вищої освіти в Україні.

У британській групі – винятково англійська, навіть для міждисциплінарних курсів або навчання за обміном. Лише кілька респондентів мали факультативи іншими мовами, але не в межах основної програми.

У українській вибірці спілкування з іншими групами, а також представлення групи на заходах найчастіше відбувається українською, однак у міжнародному середовищі (волонтерські заходи, конференції, студентські дебати) активно використовується англійська. Така гнучкість засвідчує готовність української молоді інтегруватися в глобальний академічний простір, зберігаючи при цьому національну мовну основу.

Британські респонденти знову демонструють одномовність: усі заяви, виступи та зовнішня комунікація групи здійснюються англійською, що є ознакою лінгвістичної стабільності та меншої необхідності до мовної адаптації.

У питанні про вибір мови або мов у малій соціальній групі (питання 21) респонденти з обох вибірок – української та британської – вказали на подібні чинники, проте з різними акцентами залежно від мовного контексту кожної країни.

Для українців найчастішим мотивом, який визначає мовну поведінку в групі, є той факт, що обрана мова є рідною або постійною мовою більшості членів групи – цю відповідь надали 18 осіб (81,8%). Це свідчить про прагнення зберігати зручність та емоційну близькість у груповій комунікації, орієнтуючись на мовну ідентичність учасників. Другим за частотою згадуванням мотивом стала офіційність/державний статус мови. 14 респондентів (63,6%) підкреслили, що в офіційних або формалізованих ситуаціях (звернення до адміністрації, партнерів, підготовка документів) природно переходити на українську як державну мову. Використання англійської в групах українських респондентів найчастіше пов'язане з конкретною сферою діяльності – 7 осіб (31,8%) відзначили її доцільність у контексті ІТ-сфери, участі в міжнародних проєктах або англійських курсів. Ще кілька опитаних звернули увагу на ситуаційне перемикавання мов. Англійська активізується під час спілкування з іноземцями або під час участі в інтернаціональних подіях, коли вона виконує роль посередницької мови.

Серед британських респондентів переважає схожий за суттю, але глибоко вкорінений у мовну норму мотив. Англійська є рідною мовою більшості групи – цю позицію підтвердили 19 опитаних (86,7%). Водночас у британській групі з'являється додатковий мотив – «престиж мови», тобто англійська трактується як засіб комунікації, що забезпечує взаєморозуміння у мультикультурному середовищі або міжгруповому спілкуванні. Це відображає глобалізовану роль англійської, яка в багатьох контекстах функціонує як лінгва франка. Окремі британські учасники також вказали на сферу професійної діяльності як чинник вибору мови, особливо коли мова йде про роботу в міжнародних компаніях або організаціях, де англійська виступає внутрішньою мовою стандарту.

Українські респонденти продемонстрували високий рівень мовної гнучкості у використанні діалектних та соціальних варіантів мови. Зокрема 16 з 22 опитаних підтвердили активне вживання місцевих говорів у неформальному спілкуванні з однолітками, знайомими та земляками (наприклад, під час поїздок додому або в дружньому колі). 9 осіб зазначили, що діалектизми частіше

з'являються в розмовах із батьками або старшими родичами, тобто в ситуаціях, де важливі тісні міжпоколінні зв'язки, традиційність або емоційна відкритість.

Окремі респонденти підкреслили жартівливу або стилізаційну функцію діалекту та суржику. Вони можуть бути використані для іронії, дружньої дражнилки чи для підкреслення своєї «місцевості» як частини регіональної ідентичності. Соціальні діалекти, зокрема студентський сленг, професійні терміни або молодіжні жаргони (ІТ-сленг, мемна лексика тощо), використовуються майже всіма респондентами (20 з 22) при комунікації з однолітками та представниками «свого кола». Водночас із батьками чи викладачами таку лексику вживають значно рідше, що вказує на чітке розрізнення мовних реєстрів залежно від соціального контексту.

У британській вибірці спостерігається аналогічна динаміка варіативного мовлення, але вона розгортається в межах однієї мови – англійської, яка має безліч регіональних і соціальних варіантів. 14 респондентів повідомили про регулярне використання регіональних форм англійської (наприклад, йоркширський діалект, кокні, «Estuary English») у побутовому спілкуванні з близькими, особливо в родині або з друзями з того ж регіону.

Практично всі британці активно вживають молодіжний сленг у спілкуванні з ровесниками – це частина не лише групової ідентичності, а й динамічного мовного стилю, що швидко змінюється. У формальних ситуаціях (робота, навчання, публічні виступи) домінує стандартизований різновид англійської, тобто спостерігається чіткий поділ між приватною та офіційною мовною поведінкою.

Обидві вибірки демонструють, що неформальні мовні ресурси – діалекти, сленг, жаргони – відіграють важливу роль у побудові соціальної та регіональної ідентичності, а також у встановленні близьких міжособистісних зв'язків.

Наприкінці анкети респондентів просили продемонструвати обізнаність щодо мовної ситуації в ЄС та оцінити своє ставлення до поширення англійської й використання української в країнах Союзу, а також підсумково визначити мовний статус своєї групи. Більшість українців у відповідях на питання про

офіційні мови ЄС називали англійську, французьку та німецьку. 15 осіб додатково згадали, що насправді офіційних мов у ЄС значно більше й навели приклади (іспанська, італійська, польська, румунська), що свідчить про відносно високий рівень обізнаності. Англійці, навпаки, у своїй більшості (13 осіб) обмежилися трьома «великими» мовами – англійською, французькою, німецькою, ще 7 згадали іспанську, але без вказівки на ширший перелік. До поширення англійської мови в країнах ЄС українці переважно ставляться позитивно. 17 респондентів обрали варіант «підтримую», пояснюючи це зручністю спілкування й доступом до інформації; троє ставляться байдуже й лише двоє висловили побоювання, що англійська може «витіснити» інші європейські мови.

У британській вибірці 12 осіб підтримують поширення англійської як «природний процес глобалізації», п'ятеро ставляться байдуже й троє висловили занепокоєння тим, що домінування англійської може послаблювати мотивацію вивчати інші мови.

До використання української мови в країнах ЄС 19 українців ставляться позитивно, пов'язуючи це з міграцією, працевлаштуванням і символічною підтримкою України. Троє зайняли позицію «байдуже», але жоден не висловив негативного ставлення. Серед англійців 10 респондентів підтримали ідею ширшого використання української в ЄС, пояснюючи це повагою до культурної різноманітності та роллю України в сучасній Європі. 9 відповіли, що ставляться байдуже, і лише одна людина вказала, що не має чіткого погляду. При визначенні мовного статусу своєї групи (питання 26 більшість українських респондентів обрали варіант «українська» як головна групова мова, при цьому 8 осіб додатково уточнили, що англійська фактично виконує роль другої групової мови в окремих ситуаціях. У британській групі всі 20 респондентів позначили англійську як єдину мовну основу групи.

Узагальнюючи отримані результати, можна сказати, що обидві вибірки характеризуються високим рівнем монолінгвальної ідентичності щодо рідної мови (українська в українців, англійська в британців! !), але при цьому

українська група демонструє значно виразніший досвід інституційного білінгвізму, передусім україно-англійського, у сфері освіти, роботи й професійного читання. Англійська для українських респондентів виступає важливим додатковим ресурсом, активно залученим у професійне, навчальне та частково неформальне спілкування, тоді як для англійських респондентів вона залишається «природною» мовою всіх життєвих сфер, а інші мови виконують радше допоміжну, факультативну роль. Обидві групи позитивно оцінюють роль англійської як мови міжнародної комунікації, але українці, як правило, сильніше підтримують ідею видимої присутності української в європейському просторі. Водночас і українці, і англійці активно користуються локальними мовними варіантами й соціальними діалектами, що вказує на багаторівневу структуру їхніх мовних репертуарів та складну взаємодію між глобальною, національною й локальною мовністю в малих соціальних групах.

Висновки до розділу 2

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що сучасний статус англійської мови формується на перетині нормативно-правових, освітніх, інституційних і соціолінгвістичних чинників як у межах Європейського Союзу, так і в українському контексті. Теоретичний аналіз та емпіричні дані дають підстави розглядати англійську одночасно як ключовий інструмент глобальної комунікації та як елемент складної мовної екології, у якій мають бути збережені права й життєздатність інших – насамперед державних та етнічних – мов.

Мовна політика Європейського Союзу свідчить, що багатомовність є не лише декларативною цінністю, а й структурним принципом функціонування європейських інституцій. Офіційний статус 24 мов, право громадян звертатися до органів Союзу будь-якою з них, обов'язковість публікації актів усіма офіційними мовами засвідчують прагнення до мовної рівності та демократичної легітимності. Водночас дослідження показують парадоксальну ситуацію: юридична рівність співіснує з фактичною асиметрією, адже англійська, попри Brexit, зберігає позиції головної робочої мови внутрішньої комунікації, проєктної діяльності та експертного обговорення, тоді як інші офіційні мови

часто виконують роль «мов доступу» до готових рішень. Це потребує тонкого балансування між ефективністю управління й реальним забезпеченням мовних прав громадян.

Аналіз практик вивчення англійської мови в закладах освіти засвідчив її перетворення з «одного з предметів» на базовий інструмент соціальної мобільності, академічної та професійної успішності. В українському законодавстві це відображено у нормах, що гарантують вивчення англійської на всіх рівнях освіти й підкреслюють її значення для інтеграції в європейський простір, а також у впровадженні компетентнісних, комунікативних, CLIL-орієнтованих моделей навчання. При цьому англійська все частіше використовується як мова доступу до фахового контенту – у STEM-орієнтованому, професійно спрямованому навчанні, у програмах міжнародної мобільності, що відповідає стратегічному курсу на формування плюрилінгвальної, конкурентоспроможної особистості.

Встановлено, що у сфері офіційних установ – міжнародних організацій, європейських інституцій, структур безпеки й оборони, а також органів публічної влади України англійська мова посідає особливо вагоме місце. Вона виступає основним засобом дипломатичної взаємодії, підготовки проєктів рішень, міжінституційного листування, роботи багатонаціональних штабів.

З одного боку, англійська виявляється потужним ресурсом соціальної мобільності, відкриває доступ до глобальних освітніх і професійних мереж. За умови продуманої мовної політики та багатомовної освіти вона може інтегруватися за «адитивним» принципом – доповнюючи, а не заміщуючи локальні мови, підтримуючи їхню присутність у школі, медіа, цифровому середовищі. З іншого боку, відсутність таких механізмів призводить до маргіналізації мов меншин, звуження сфер їх функціонування й «невидимості» в престижних доменах. Саме тому як європейські, так і глобальні підходи вказують на необхідність розглядати англійську не як альтернативу етнічним мовам, а як партнерський ресурс, що потребує цілеспрямованої підтримки.

Результати соціолінгвістичного опитування, проведеного серед 22 українців та 20 англійців, слугують емпіричним підтвердженням теоретичних положень розділу. Обидві вибірки виявили високий рівень монолінгвальної ідентичності щодо рідної мови (українська в українців, англійська в англійців), але українська група продемонструвала значно виразніший досвід інституційного білінгвізму – передусім україно-англійського – у сфері освіти, професійної комунікації та читання фахової літератури. Англійська у мовному репертуарі українських респондентів виконує роль другої функціональної мови, активної як у навчанні, так і в роботі й частково в неформальній взаємодії. Натомість респонденти з Англії переважно не мають потреби опановувати українську, а їхній мультилінгвізм пов'язаний із іншими європейськими мовами. Водночас українці демонструють позитивне ставлення до поширення англійської в ЄС, а також високу підтримку розширення видимості української мови в європейському просторі, що відображає прагнення поєднати європейську інтеграцію з утвердженням власної мовної ідентичності.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна констатувати, що поставлена мета – проаналізувати соціолінгвістичні особливості мовної ситуації та тенденції мовної політики в Європейському Союзі – досягнута, а всі основні завдання роботи послідовно реалізовані. У роботі розкрито складну конфігурацію мовного простору ЄС, описано типологію мов, проаналізовано інституційні механізми регулювання багатомовності, окреслено специфіку функціонування англійської та української мов, а також емпірично досліджено індивідуальні мовні репертуари і ставлення до мовної політики представників різних національних спільнот.

У роботі підтверджено, що мовна ситуація в країнах ЄС відзначається високим ступенем багатовимірності. Вона не зводиться до простого переліку національних мов, а є результатом тривалої історичної еволюції, демографічних процесів, політичних трансформацій, міграційних хвиль та розвитку наднаціональних інституцій. У межах Європейського Союзу співіснують державні та офіційні мови, регіональні й міноритарні коди, мови національних меншин, мігрантські мови, жестові мови, а також мікромови та діалекти, які перебувають під загрозою зникнення. Соціолінгвістичний підхід, покладений в основу дослідження, дав змогу показати, що для адекватного опису цієї системи вирішальними є не лише лінгвістичні параметри (структура, генетична класифікація), а насамперед статус, сфери функціонування, престиж, ресурсна забезпеченість і ступінь інституційної підтримки кожної з мов.

У праці докладно описана соціолінгвістична класифікація мов у просторі ЄС. Виокремлено кілька великих груп: офіційні державні мови країн-членів, що одночасно мають статус офіційних мов ЄС; регіональні та меншини мови, визнані на субнаціональному рівні; мови меншин із-за меж Союзу, пов'язані з міграційними та історичними спільнотами; а також мікромови, діалекти й бездержавні коди, які мають обмежений функціональний простір і потребують особливих заходів захисту. Такий поділ показав, що за декларованої рівності мов

на практиці спостерігається істотна асиметрія: одні мови мають потужний соціолінгвістичний капітал і представлені в усіх ключових сферах життя, тоді як інші ледве утримують позиції в локальних спільнотах.

Окремим блоком дослідження стала характеристика офіційних мов Європейського Союзу як інституційної основи багатомовності. Показано, що 24 офіційні мови не є власне символічним переліком: за ними стоїть розгалужена система юридичних норм, процедур перекладу й усного тлумачення, внутрішніх регламентів роботи Європейського парламенту, Європейської Комісії та інших органів. Юридично закріплена рівність мов гарантує громадянам право звертатися до інституцій ЄС власною мовою та отримувати правову інформацію в доступній формі, що є важливою умовою демократичної легітимності наднаціонального врядування. Водночас у роботі встановлено, що поряд із формальним принципом рівності існує «ієрархія використання», коли англійська, французька й німецька де-факто виконують роль головних робочих мов у внутрішній комунікації та міжнародному представництві.

У праці розкрито поняття «мови з особливими правилами побутування». До цієї категорії віднесено мови, чий статус і сфери функціонування врегульовано специфічними національними чи наднаціональними механізмами: це можуть бути співофіційні мови окремих регіонів, мови з частковим використанням у судочинстві, освіті чи адміністрації, а також коди, права носіїв яких захищені Європейською хартією регіональних або міноритарних мов та Рамковою конвенцією про захист національних меншин. На матеріалі окремих країн продемонстровано, що реальне забезпечення мовних прав потребує не лише проголошення статусу, а й розгорнутої системи освітніх програм, підготовки кадрів, фінансової підтримки культурних ініціатив, розвитку медіа та цифрових ресурсів.

Особливу увагу приділено мовній політиці ЄС як багаторівневій системі, що поєднує правові, адміністративні, освітні й технологічні інструменти. Проаналізовано, як мовний режим інституцій (Regulation No 1, практика перекладу в Європейському парламенті, рекомендації Європейської Комісії)

співвідноситься з ширшим розумінням мовної політики, яка охоплює підтримку багатомовної освіти, реалізацію гасла «рідна мова плюс дві», розвиток програм академічної мобільності, створення цифрових мовних ресурсів та корпусів, упровадження машинного перекладу й інклюзивних комунікативних практик. Робота показала, що сучасна мовна політика ЄС еволюціонує від переважно правового фокусу до людиноцентричної моделі, яка ставить у центр мовні права, мобільність і культурну участь громадян.

Ключовим елементом дослідження стала характеристика англійської мови як особливого феномену в мовному просторі ЄС. У роботі доведено, що англійська поєднує декілька ролей: вона є однією з офіційних мов, виступає *lingua franca* в науці, бізнесі, міждержавній комунікації, а також залишається провідним інструментом освітньої та професійної мобільності. Показано, що попри вихід Великої Британії зі складу ЄС, англійська зберігає й навіть посилює свої позиції завдяки інерції глобалізаційних процесів, домінуванню англomовного академічного простору й цифрових платформ. Водночас підкреслено, що її домінування породжує низку викликів: нерівний доступ до ресурсів для мов із меншим престижем, потенційне витіснення локальних мов із певних сфер, ризик звуження реальної багатомовності до «англійська плюс одна».

Окремий смисловий акцент зроблено на українській мові як новому й динамічному елементі європейського мовного простору. На основі аналізу нормативних актів, освітніх ініціатив і практик мовної підтримки показано, що після 2014 року, а особливо з 2022 року, українська мова значно розширила свою присутність у країнах ЄС. Йдеться про створення україномовних класів і освітніх програм у школах приймаючих держав, відкриття курсів української для місцевого населення, появу україномовних медіа та інформаційних сервісів, а також про часткове визнання української в адміністративних і соціальних практиках. Українська мова в цьому контексті постає не лише як мова біженців і трудових мігрантів, а й як символ політичної солідарності та культурної суб'єктності України в Європі.

Важливою складовою роботи є емпіричний компонент – соціолінгвістичне опитування 22 українців та 20 англійців за анкетною «Мовна ситуація у малій соціальній групі». Результати показали, що індивідуальні мовні репертуари, домени використання мов і оцінки мовної політики відчутно різняться залежно від національного й культурного контексту. Українські респонденти продемонстрували більш виражену багатомовність: поєднання української як рідної мови з активним використанням англійської у навчанні, професійній та цифровій комунікації, а також знанням інших європейських мов хоча б на рецептивному рівні. Для англійських респондентів характерніша орієнтація на англійську як головний і часто єдиний робочий код із відносно обмеженим колом додаткових мов, нерідко пов'язаних із шкільною освітою.

Водночас порівняльний аналіз показав і важливі точки зближення. В обох групах переважає загалом позитивне або нейтральне ставлення до поширення англійської мови як засобу міжнародної комунікації, однак при цьому частина респондентів усвідомлює ризики її домінування для інших мов. Ставлення до використання української мови в країнах ЄС у вибірці українців виявилось переважно схвальним. Воно пов'язувалося із визнанням ролі України в сучасній Європі, збереженням ідентичності та легшою інтеграцією мігрантів. Серед англійських респондентів також превалювали нейтрально-позитивні відповіді, що свідчить про загальну підтримку ідеї мовної різноманітності. Таким чином, емпіричні результати підтвердили висунуту в роботі тезу про те, що макрорівневі політичні рішення ЄС відбиваються на повсякденних мовних практиках і уявленнях окремих мовців, але водночас ці практики здатні й «знизу» впливати на конфігурацію мовної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Д. Правове регулювання державної мовної політики у сфері захисту прав національних меншин. Збірник наукових праць, 2019. Вип. 1 (22). С. 226-261.
2. Ажнюк Б. М. Мовна політика: Україна і світ. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2021. 420 с.
3. Бетленді А. Право на освіту рідною мовою для українських біженців у Румунії відповідно до міжнародного та національного законодавства. *Acta Academiae Beregsasiensis. Philologica*. 2024. Т. 3, № 2. С. 70–89.
4. Боднарюк С., Бауер М. Творення мультилінгвального простору сучасної освіти на уроках іноземної мови у закладах освіти: досягнення та виклики. *Проблеми освіти*. 2021. С. 36–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pros_2021_1_5 (дата звернення: 10. 09. 2025).
5. Брода М. Методичні шляхи впровадження інноваційних технологій вивчення англійської мови. *Молодий вчений*. 2024. № 4 (128). С. 77–81.
6. Вінтонів, М. О., Бойко, М. І. Проблема білінгвізму у вищих навчальних закладах Центральної та Східної України. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Том 30 (69), № 2 (Ч. 1). С. 1–9. <http://philmessenger.knlu.edu.ua/article/view/192049/264965> (дата звернення: 12. 09. 2025)
7. Гапон В. В., Чимбай Л. Л., Попкова Л. В. Стан вивчення іноземних мов у закладах загальної середньої освіти в контексті інтеграції України в Європейський освітній простір. *Загальна середня освіта*. 2024. № 45. С. 45–64. <http://philmessenger.knlu.edu.ua/article/view/192049/264965> (дата звернення: 15. 09. 2025).
8. До листа Міністерства освіти і науки України від 22.09.2021 № 1/9-482 «Методичні рекомендації про викладання іноземної мови у 2021/2022. С. 9–19. URL: <https://publishing.linguist.ua/wp->

- content/uploads/2021/10/metodychni-rekomendaczii-pro-vykladannya-inozemnoï-movy-u-2021-2022-navchalnomu-roci.pdf (дата звернення: 19.11.2025)
9. Європейська економічна спільнота. Регламент № 1 від 15 квітня 1958 р. про мови, які використовуються інституціями Співтовариства. Офіційний журнал. 06.10.1958. № 17. С. 385–386. URL: [https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/1958/1\(1\)/oj](https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/1958/1(1)/oj) (дата звернення: 05.11.2025)
 10. Загороднова В. Ф. Міжкультурний діалоговий простір: українська мова та німецька контекстуалізація. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ, 2024. Вип. 1. С. 55–66.
 11. Закон України «Про застосування англійської мови в Україні» : від 04.06.2024 № 3760-IX. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3760-20> (дата звернення: 18.11.2025).
 12. Колісніченко Н. М. Іншомовна комунікація у підготовці публічних службовців: європейський досвід та українські реалії: монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. 216 с
 13. Кучерук О. Українська мова в школах Німеччини: виклики, можливості. *Українська мова у світі* : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (21 серпня 2024 р.). Львів, 2024. С. 86–95.
 14. Левчук П. Мотивація мовної поведінки особистості в умовах українсько-польського білінгвізму. *Мови і культури: між сходом і заходом*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія» 2015. С. 166–172.
 15. Лелека Т. О. Інтернаціоналізація англійської мови на тлі світових глобалізаційних процесів. Кропивницький : Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка, 2022. С. 96–103.
 16. Масенко Л. Мовний конфлікт в Україні: шляхи розв’язання. *Українська мова*. 2018. №2. С. 20–35.
 17. Маслова А., Гончарова О. Імплементация технологий CLIL в навчальний процес ЗВО в контексті застосування кращих освітніх практик ЄС.

- Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2021. Вип. 2. С. 112–118.
18. Мозер М. Ще раз про «Європейську хартію регіональних або міноритарних мов» в Україні. *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ*. Київ, 2019. С. 15–24.
 19. Павлусенко О.В. Проблеми та перспективи реалізації проєкту Закону № 9432 «Про застосування англійської мови в Україні». *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. С. 38–51.
 20. Пономаренко В. Лінгвістична карта Європи і багатомовність. *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ*. 2019. С. 241–243
 21. Титаренко В. Польсько-українські мовні зв'язки: історія вивчення. *Українська полоністика*. 2025. Т. 23. № 1. С. 87–100. URL: <http://polonistyka.zu.edu.ua/article/view/335330> (дата звернення 5.08. 2025)
 22. Фельцан І. Модель багатомовної освіти як інструмент формування гуманістичного світогляду громадянина Європи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 69(3). С. 274–283.
 23. Фудерер Т., Данилевська О. Престиж української мови та ставлення до двомовності за оцінками мовців різних вікових груп. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Том 22. № 1. 2019. С. 173–181.
 24. Шкурко О. В., Амічба Д. П., Клименко Т. А. Місце англійської мови в процесі навчання іноземних студентів української. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2021. № 2 (22). С. 301–306.
 25. Шушлєбіна Ю. М. Особливості мовної політики у країнах Європейського Союзу (на прикладі Ірландії та Фінляндії). *Держава і право. Юридичні і політичні науки* : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. Вип. 54. С. 686–692.

26. Alam S. The Conceptual Relevance of English as Lingua Franca in Non-English Speaking Countries: Revisiting History, Policies and Praxis. *Theory and Practice in Language Studies*. 2023. Vol. 13, No. 9. P. 243–250.
27. Albury N. J. Language attitudes and ideologies on linguistic diversity. *Handbooks of Applied Linguistics* / A. C. Schalley, S. A. Eisenchlas (eds.). Berlin; Boston : De Gruyter Mouton, 2020. P. 357–376.
28. Angouri J., Delmas M. Multilingualism in higher education: (What) do European university alliances deliver? *International Journal of Applied Linguistics* (or actual journal: Journal of Multilingual and Multicultural Development or International Journal of Applied Linguistics. 2025. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01434632.2025.2529947>
29. Arel D. Language, status and state loyalty / M.S. Flier, A. Graziosi (eds.). *The battle for Ukrainian. A Comparative Perspective*. Harvard University Press. Cambridge, MA, 2017. P. 271–308.
30. Ashrafova I. The language that rules the world: what's behind English's global power? *Acta Globalis Humanitatis et Linguarum*. 2025. Vol. 2, No. 2. P. 275–283.
31. Aurrekoetxea G., Ensunza A., Škofic J., Van de Velde H. An introduction to dialect classifications in Europe. *Dialectologia*. Special issue. 2023. № 10. C. 1–17.
32. Clément-Wilz L., de Laforcade A., Cennamo I. Translation in the European Union: Navigating Technical and Legal Issues in the Light of Artificial Intelligence — Conclusions. *International Journal of Language & Law (JLL)*. 2025. Vol. 14. P.
33. Demin G. A., Ulianitckaia L. A. English as the lingua franca in Europe. *Discourse*. 2022. Vol. 8, No. 6. P. 157–174.
34. Directorate-General for Translation. Irish is now at the same level as the other official EU languages. 2022. URL: https://commission.europa.eu/news-and-media/news/irish-now-same-level-other-official-eu-languages-2022-01-03_en (дата звернення: 05.11.2025)

35. Bethlendi, A.–I., Z. Educația în limba maghiară în România. In: Fábíán, Gyula ed. Standarde controversate ale coexistenței juridice dintre majoritate și minoritatea maghiară în România. București: Editura Hamangiu. 2020. P. 3–28.
36. Česká školácká inspekce.
Interim report on the integration and education of Ukrainian children and pupils. 2022. URL:
https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2022_p%C5%99%C3%ADlohy/Dokumenty/Integration-and-Education-of-Ukrainian-Children-and-Pupils_EN-Summary.pdf (дата звернення: 23.10.2025)
37. Coyle D., Tsui A. B. M. Holistic perspectives on complexities and implications of translanguage in multilingual contexts: A commentary. *Learning & Instruction*. 2025. Vol. 98.
38. Council of Europe. Report by the Republic of Poland on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages (4th report). URL: <https://rm.coe.int/poland-pr4-en/1680a9b773> (дата звернення: 05.11.2025)
39. Council of Europe. Reports and Recommendations – European Charter for Regional or Minority Languages. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations> (дата звернення: 10.07.2025)
40. Djumanova B. The role of English in modern world. *Scientific Progress*. 2021. Vol. 2, Issue 2. P. 543–546.
41. Johns N. Ukrainian available as Leaving Cert subject from next academic year. 2023. URL: <https://www.irishtimes.com/ireland/education/2023/03/25/ukrainian-available-as-leaving-cert-option-from-next-academic-year> (дата звернення: 15.11.2025).
42. European Commission. Action Plan on Integration and Inclusion 2021-2027: Questions & Answers. 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_2179 (дата звернення: 15.09.2025).

43. European Commission. EU multilingualism policy – promoting language diversity and language learning. URL: https://translation.ec.europa.eu/languages-eu-why-multilingualism-matters/eu-multilingualism-policy-promoting-language-diversity-and-language-learning_en (дата звернення: 20.11.2025)
44. European Parliament. Multilingualism. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/multilingualism> (дата звернення: 25.11.2025)
45. European Medicines Agency. Guidance on Irish language derogation ending on 1 January 2022. URL: https://www.ema.europa.eu/en/documents/regulatory-procedural-guideline/guidance-irish-language-derogation-ending-1-january-2022_en.pdf (дата звернення: 22.10.2025)
46. European Union of the Deaf (EUD). Preliminary Report: Sign languages in the European Charter for Regional or Minority Languages (ECRML). 2024. URL: <https://eud.eu/preliminary-report-sign-languages-in-the-european-charter-of-regional-or-minority-languages-ecrml/> (дата звернення: 05.11.2025).
47. Ferrera, R., Ulla, M. B., Macaraeg, J. M., Gallego, M. C. Content and language integrated learning (CLIL): Experiences and challenges of English preparatory school graduates in a Cambodian international university. *Social Sciences & Humanities Open*. 2024. Vol. 10(2). P. 101165.
48. Ginsburgh V., Moreno-Ternero J. D. Brexit and multilingualism in the European Union. *Metroeconomica*. 2022. Vol. 73, No 2. P. 708-731
49. Hoyte-West A. EU language policies and institutional multilingualism as a potential means of promoting harmony: Some interdisciplinary observations. *Linguistics, Language Education, and Language Contact*. 2025. P. 245–260
50. Hutson J, Ellsworth P, Ellsworth M. Preserving Linguistic Diversity in the Digital Age: A Scalable Model for Cultural Heritage Continuity. *Journal of Contemporary Language Research*. 2024. Vol. 3(1). P. 10-19

51. Issa M., Sering S.H., Abbas G. The status of official languages in the multilingual European Union. *Journal of European Studies*. 2024. Vol. 40, № 1.
52. Korneyko I., Petrova O., Krainenko O., Ovsianikova H. English-medium instruction in European medical schools: availability and distribution. *Inter Collegas*. 2024. Vol. 11, No. 4. P. 75–80
53. Lewandowska-Tomaszczyk B., Trojszczak M. *Linguistics, Language Education, and Language Contact*. Cham : Springer Cham, 2025. 260 c
54. Maksymenko O. Foreign languages in school education: European and Ukrainian trends. *Education: Modern Discourses*. 2021. Vol. 4. P. 50–65.
55. Maynard D., Wright J., Greenwood M. A., Bontcheva K. Report on the English Language (D1.11) : WP1 – European Language Equality – Status Quo in 2020/2021. URL: https://european-language-equality.eu/wp-content/uploads/2022/03/ELE___Deliverable_D1_11___Language_Report_English_.pdf (дата звернення: 31.10. 2025)
56. Mendez C., Gazzola M., Clément-Wilz L., Triga V., Mendez F., Djouvas C., Charamboulos A., Bachtler J. Research for CULT Committee – The European Union’s approach to multilingualism in its own communications policy. 2022. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2022\)6996_48](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2022)6996_48) (дата звернення: 21.10. 2025)
57. Nanivska L. L., Pasichnyk S. M., Serhienko T. M., Shcherba O. V., Yakimets Yu. M. The value of future officers’ foreign language training for participating in international peacekeeping operations. *International journal of education and information technologies*. 2022. Vol. 16. P. 1–11.
58. Osidak V., Natsiuk M., Vogt K. Teacher multilingual beliefs and practices in the English classroom: Implications for course development. *Advanced Education*. 2024. № 12(24). C. 92–117.
59. Ozminska I. English in public administration: global practice and steps towards European integration. *Current Problems of Administration*. 2024. No. 1.

60. Peltier, F., Klein, C. Une population de plus en plus cosmopolite: Une nouvelle représentation de la situation démographique du Luxembourg. *Regards*, 2023. Vol. 5. P.
61. Post-Primary Languages Ireland/Say Yes to Languages. “Say Yes to Languages 2025/26 – Applications Open”. 2025. URL: <https://languagesconnect.ie/applications-say-yes-to-languages-2025-2026/> (дата звернення: 12.10.2025).
62. Secretary General of the Council of Europe. The application of the European Charter for Regional or Minority Languages (2018-2020): Report to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 2021. URL: <https://pace.coe.int/files/29185/html> (дата звернення: 06.10.2025)
63. Smythe F., Derivry-Plard M., Dobson S., Malet R. How Visible are Minority Languages? Crossed Perspectives from France and Aotearoa New Zealand. *Revue*. 2025. № 6. P.
64. Statec. (2025, avril). Évolution de la population selon la nationalité 1875–2021. URL: <https://lustat.statec.lu> (дата звернення: 14.10.2025)
65. UNESCO. Multilingual education, the bet to preserve indigenous languages and justice. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/multilingual-education-bet-preserve-indigenous-languages-and-justice> (дата звернення: 21.11.2025)
66. van der Jeught S. The Multilingualism Paradox in EU Law: In Our Own Language Version We Trust?. *International Journal of Language & Law (JLL)*. 2025. Vol. 14. P. 81–98.
67. Videsott P. Linguistic and cultural diversity – Minority and minoritised languages as part of European linguistic and cultural diversity URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/751273/IPOL_STU\(2023\)751273_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/751273/IPOL_STU(2023)751273_EN.pdf) (дата звернення: 11.10. 2025).
68. Weidl M., Erling E. Exploring multilingualism to inform linguistically and culturally responsive English language education. *Education Sciences*. 2025. Vol. 15, Issue 6. P.

69. Xhemaili M. The importance of the English language in public diplomacy and international relations. *Journal of Liberty and International Affairs*. 2022. Vol. 8(1). P. 322–339.
70. Zadorozhna I., Datskiv O. Motivation of pre-service English teachers to learn English as a foreign language in challenging circumstances. *Science and Education: A New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2024. Vol. 9(21). P. 86–99.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Мовна ситуація у малій соціальній групі»

Вік _____

Стать _____

Національність _____

Місце народження _____

Місце проживання _____

Місце навчання / роботи _____

1. Рідна мова:

- українська
- англійська
- інша (вказіть)

2. Час засвоєння другої мови:

- раннє дитинство
- школа
- ЗВО

3. Мова навчання у школі:

- українська
- англійська
- інша (вказіть)

4. Мова (мови) навчання у ЗВО:

- українська
- англійська
- інша (вказіть)

5. Форми володіння українською мовою:

- читання
- розуміння (сприймання на слух)
- спілкування

- офіційні виступи
 - письмо
6. Форми володіння англійською мовою:
- читання
 - розуміння (сприймання на слух)
 - спілкування
 - офіційні виступи
 - письмо
7. Форми володіння іншою / іншими мовами (назвати їх):
- читання
 - розуміння (сприймання на слух)
 - спілкування
 - офіційні виступи
 - письмо
8. Мова / мови спілкування в сім'ї:
- як правило, українська
 - як правило, англійська
 - рідко українська
 - рідко англійська
 - інша відповідь (вказіть)
9. Мова / мови спілкування в побуті (у транспорті, в магазині та ін.):
- як правило, українська
 - як правило, англійська
 - рідко українська
 - рідко англійська
 - інша відповідь (вказіть)
10. Мова / мови спілкування на роботі (у навчанні):
- як правило, українська
 - як правило, англійська
 - рідко українська

- рідко англійська
- інша відповідь (вказіть)

11. Мова / мови спілкування у колі друзів:

- як правило, українська
- як правило, англійська
- рідко українська
- рідко англійська
- інша відповідь (вказіть)

12. Якою мовою / мовами Ви читаєте спеціальну (професійну, навчальну) літературу?

- як правило, українською
- як правило, англійською
- рідко українською
- рідко англійською
- інша відповідь (вказіть)

13. Якою мовою / мовами Ви читаєте художню літературу, періодику?

- як правило, українською
- як правило, англійською
- рідко українською
- рідко англійською
- інша відповідь (вказіть)

МОВИ СПІЛКУВАННЯ У ВАШІЙ ГРУПІ

14. Мова / мови приватного спілкування між членами групи:

- українська
- англійська
- інша (вказіть)

15. Мова / мови вирішення поточних справ:

- українська
- англійська
- інша (вказіть)

16. Мова / мови загальних групових зібрань, відпочинку:

- українська
- англійська
- інша (вказіть)

17. Мова / мови офіційних заходів:

- українська
- англійська
- інша (вказіть)

18. Мова / мови лекцій (уроків):

- українська
- англійська
- інша (вказіть)

19. Мова / мови спілкування групи з іншими групами:

- українська
- англійська
- інша (вказіть)

20. Мова / мови заяв, виступів від імені групи:

- українська
- англійська
- інша (вказіть)

21. Чим зумовлений вибір мови / мов спілкування у групі?

- це рідна мова або мова постійного спілкування більшості (всіх) членів групи
- це державна / офіційна мова
- престижем мови
- протиставлення своєї групи групам з перевагою іншої мови спілкування
- сферою діяльності
- конкретною ситуацією
- іншим (вказіть)

22. Чи вживаєте Ви слова і вислови з місцевих мов /діалектів та в яких ситуаціях?

- у спілкуванні з однолітками
- у спілкуванні з батьками
- у спілкуванні зі знайомими, які проживають у цьому населеному пункті
- щоб похизуватися знанням місцевих слів та висловів
- інша відповідь (вказіть)

23. Чи вживаєте Ви слова і вислови із соціальних діалектів (із жаргону, сленгу) та в яких ситуаціях?

- у спілкуванні з однолітками
- у спілкуванні з батьками
- у спілкуванні зі знайомими, які займаються подібними видами діяльності
- щоб похизуватися знанням цих слів та висловів
- інша відповідь (вказіть)

24. Які мови використовують в ЄС як офіційні?

- англійська
- французька
- німецька
- інші (вказіть)

25. Як Ви ставитеся до поширення англійської мови в країнах ЄС?

- підтримую
- засуджую
- ставлюся байдуже
- інша відповідь (вказіть)

26. Як Ви ставитеся до використання української мови в країнах ЄС?

- підтримую
- засуджую
- ставлюся байдуже
- інша відповідь (вказіть)

27. Визначте мовний статус групи:

- українська
- англійська
- інші (вказіть)

(покликання на гугл-форму та результати відповідей!)